

POGLAVLJE D

NEKOLIKO ODABRANIH PRIMJERA ZAŠTIĆENIH OSNOVA

I ZAŠTITA RODNE RAVNOPRAVNOSTI

a) Koje su zaštićene pravne vrednosti

Presudama Evropskog suda za ljudska prava naglašena je zaštita žena od porodičnog i seksualnog nasilja, zaštita njihovog telesnog integriteta, zaštita samohranih majki od diskriminacije, pravo udatih žena na zadržavanje devojačkog prezmena, i zaštita od trgovine ljudim bićima.

b) Koji je značaj zaštite tih pravnih vrednosti u regionu

Najveća pretnja s kojom se suočavaju žene u regionu dolazi od porodičnog nasilja koje vlasti još smatraju privatnim problemom u koji nisu voljni da se mešaju. Zato je od izuzetnog značaja što su 2009. donete dve presude povodom slučajeva porodičnog nasilja sa smrtnim ishodom, Tomašić protiv Hrvatske i Opuz protiv Turske, obe završene donošenjem osuđujućih presuda protiv pomenutih država. ESLJP stao na stanovište da postoji odgovornost država zbog nepreduzimanja odgovarajućih radnji i mera od strane nadležnih državnih organa prinude u slučajevima porodičnog nasilja. Slični postupci i presude istog Suda protiv drugih zemalja regiona su vrlo mogući jer su ovake situacije česte. Važno je i što je Sud naglasio potrebu da država, odnosno javni tužilac, nastavi gonjenje učinioca krivičnog dela koje je po karakteru porodično nasilje iako se žrtva povukla iz postupka, odnosno oduzela od krivičnog gonjenja. Po mišljenju Suda, država mora da posveti dužnu pažnju činjenici da se žrtva iz postupka često povlači protiv svoje volje i pod pretnjom učinioca. Sud se pritom pozvao na međunarodnu praksu koja prepoznaje više raznih obaveznih aktera a ne samo žrtvu, koji imaju dužnost da prijave i iniciraju istragu u slučajevima porodičnog nasilja.

c) Dodatne informacije o slučajevima

U slučaju Tomašič protiv Hrvatske, M.M. je osuđen je na kaznu zatvora od pet meseci i meru obaveznog psihijatrijskog lečenja zbog porodičnog nasilja. Mesec i po dana po izdržanoj kazni ubio je iz puške svoju bivšu suprugu, njihovu zajedničku kćer kojom prilikom je izvršio i samoubistvo. Najbliži srodnici ubijene žene tužili su državu Hrvatsku ESLJP koji je doneo osuđujuću presudu protiv Hrvatske.

U slučaju protiv Turske, H.O. je u periodu 1995-2002. šest puta ozbiljno napao svoju suprugu i/ili njenu majku, uključujući pritom i nanošenje teških telesnih povreda opasnih po život. Istraga je tri puta obustavljena zbog povlačenja tužbe žene, a dva puta zbog nedostatka dokaza. Slučaj je rezultirao ubistvom majke žene od strane H.O. iz vatrenog oružja. Ubistvo je rezultat je višegodišnjeg nasilja, mirenja pod prinudom (koje je obično rezultiralo povlačenjem krivične tužbe) i ponovnog nasilja. Nakon sprovedenog postupka ESLJP je jednoglasno presudio da je Turska povredila članove 2, 3, i član 14 u vezi sa članovima 2. i 3. Evropske konvencije o ljudskim pravima (pravo na život, zabrana torture i zabrana diskriminacije u vezi sa ovim članovima).

d) Dodatne informacije o pravnom značaju slučajeva šta presuda donosi novo

Sud je u slučajevima Opuz protiv Turske i Tomašič protiv Hrvatske utvrdio je država obavezna da kroz aktivnosti nadležnih institucija efikasno zaštiti žrtve porodičnog nasilja, tako da njihova eventualna pasivnost i neefikasnost dovodi do odgovornosti države za neispunjenje te obaveze.

U slučaju M. C. protiv Bugarske, Sud je odlučio da se u slučajevima silovanja dokazuje nedostatak saglasnosti umesto dokazivanja postojanja fizičke prinude napadača i fizičkog otpora žrtve.

U slučaju Marks protiv Belgije, Sud je odlučio da država mora da izbegne svaku diskriminaciju na osnovu rođenja i mora da omogući sva prava deci rođenoj van braka.

U slučaju Tekeli protiv Turske, Sud je odlučio da iako države imaju pravo da regulišu porodične zajednice svojim unutrašnjim zakonima, one njima ne smeju da različito tretiraju žene i muškarce.

U slučaju I.P. protiv Turske, Sud je odlučio da je zabranjena svaka povreda telesnog integriteta medicinskim pregledom protiv volje pregledane osobe.

U slučaju Rancev protiv Kipra i Rusije, Sud je odlučio da države destinacije imaju obavezu da svojim propisima i institucionalnim procedurama spreče trgovinu ljudima i kao opštu pojavu i u smislu zaštite pojedinačnih žrtvi trgovine ljudima kada postoje indicije da se radi o takvom slučaju. Dužne su takođe da istraže takve slučajeve i sankcionišu počinioce. Države porekla žrtvi trgovine ljudima imaju dužnost da istraži načine njihovog regrutovanja i identifikuje počinioce.

e) Rezime najvažnijih činjenica

M.C. protiv Bugarske (2003): Bugarska državljanka M.C koja je bila silovana od strane dva muškarca kada je imala 14 godina, 1997. se obratila ESLJP navodeći da bugarski zakoni i praksa u slučajevima silovanja i vođenja istrage u tim slučajevima nije u saglasnosti sa pozitivnom obavezom države da obezbedi efektivnu pravnu zaštitu od silovanja i seksualnog zlostavljanja. Sud je utvrdio da države shodno obavezi sadržanoj u članovima 3. (pravo da se ne bude podvrgnut torturi, nečovečnom i degradirajućem tretmanu) i 8. (pravo na privatni život), treba da usvoje takve krivičnopravne odredbe kojima se efektivno kažnjava silovanje, kao i da ih primene u praksi putem delotvornih pravnih odredaba i putem krivičnog progona. Sud je smatrao da je istorijski gledano, u zakonima i praksi mnogih zemalja u slučajevima silovanja, dokazivanje fizičke prinude i fizičkog otpora i dalje konstitutivni elemenat krivičnog dela silovanja, iako postoji opšti trend da se postupcima dokazuje nedostatak saglasnosti a ne upotreba sile. Takođe je naglašeno da žrtve seksualnog zlostavljanja često ne pružaju nikakav fizički otpor usled čitavog niza psiholoških faktora, ili jednostavno usled straha od pretnji nasiljem od strane silovatelja, što je delovalo na promenu shvatanja prirode tog dela. Sud je utvrdio da je istraga vođena od strane bugarskih vlasti i pristup koji su u tom slučaju imali istražni sudija i javni tužilac koji su se fokusirali na utvrđivanje nedostatka dokaza o postojanju fizičkog otpora aplikantkinje, nije dovoljan da ispuni obavezu koju ima država da uspostavi u praksi efikasan sistem krivičnog pravosuđa u kome se kažavaju svi vidovi silovanja i seksualnog zlostavljanja.

Marks protiv Belgije (1979) je slučaj diskriminacije samohrane majke. Pola Marks, belgijska novinarka koja je 1973. rodila je kćer Aleksandru u vreme kada nije bila udata, obratila se 1974. ESLJP u svoje ime i u ime svoje kće-

ri, jer su odredbe belgijskog Građanskog zakonika u pogledu upostavljanja roditeljskog odnosa majke sa „nezakonitim” detetom predstavljale kršenje Konvencije, kako u pogledu uspostavljanja porodičnih odnosa i prava deteta na odnos sa ocem, tako i u pogledu regulisanja odnosa deteta sa majkom. Ona je takođe dovela u pitanje i neophodnu proceduru po kojoj majke treba da usvoje sopstveno dete ako žele da povećaju detetova prava. Sud je utvrdio više kršenja čl. 8 i 14. Konvencije. Sud je odlučio da radi omogućavanja normalnog razvoja porodičnog života nevenčane majke i njenog deteta, država mora da izbegne svaku diskriminaciju na osnovu rođenja, i da razmotri zahtev nametnut majci da dobrovoljno prizna ili sudski oglasi sebe kao majku, jer to krši pravo na privatni i porodični život. Sud je takođe našao da je diskriminativna odredba po kojoj postoji ograničena mogućnost majke da donosi odluke u korist svoga deteta pre nego što ga usvoji.

Ünal Tekeli protiv Turske (2004) je slučaj zaštite prava na zadržavanje devojačkog prezimena. Gospođa Ayten Ünal Tekeli se 1995. obratila ESLJP navodeći da je odbijanje turskih sudova da joj omoguće da zadrži samo svoje devojačko prezime neopravdano mešanje u njeno pravo na zaštitu privatnosti. Ona je takođe navela da je diskriminisana time što je samo muškarcu dozvoljeno da zadrži svoje porodično prezime posle venčanja. Aplikantkinja je uzela muževljevo prezime posle svog venčanja. Kako je već bila u profesionalnim krugovima poznata po svom devojačkom prezimenu, nastavila je da ga koristi u poslovnoj komunikaciji. Ipak, ona nije mogla da koristi oba prezimena u svojim službenim dokumentima. Sud je jednoglasno odlučio da tu postoji kršenje čl. 14 (zabrana diskriminacije) zajedno sa kršenjem čl. 8 (pravo na poštovanje privatnog i porodičnog života). Cilj da se porodična zajednica ogleda kroz zajedničko porodično prezime ne može da opravda rodno zasnovano razlikovanje u tretmanu koje je istakla aplikantkinja. Sud je takođe utvrdio da iako države imaju po Konvenciji mogućnost sopstvenog donošenja mera kojima se reguliše porodična zajednica, čl. 14. zahteva da se te mere primenjuju ravnopravno na muškarce i žene, osim u slučaju postojanja ubedljivih razloga koji opravdavaju različitost tretmana.

Y.F protiv Turske (2003) je slučaj zaštite fizičkog integriteta. Gospodin Y. F. se 1998. obratio ESLJP navodeći da je prisilni ginekološki pregled njegove supruge predstavljao kršenje njenog prava na poštovanje privatnosti. Aplikant i njegova supruga su 1993. bili uhapšeni zbog sumnje da su pomagali i podržavali ilegalnu terorističku organizaciju, Radničku partiju Kurdistana. G-dja F. zadržana je u pritvoru dva dana za koje vreme su je policajci udarali, vređali i pretili joj silovanjem. Za vreme trajanja pritvora nju je pregledao

doktor. Na zahtev policije da medicinski nalaz mora da sadrži i podatak da li je je imala seksualni odnos dok je bila u pritvoru, ona je na silu podvrgnuta ginekološkom pregledu čime je utvrđeno da to nije bio slučaj. Sud je našao postojanje kršenja prava na privatnost. Iako je usvojio stav turske vlade da je medicinski pregled pritvorenih lica neophodna zaštita od lažnih optužbi za postojanje seksualnog nasilja, sud je ipak smatrao da sva zadiranje u fizički integritet moraju da bude propisana zakonski i da se pritom zahteva saglasnost konkretne osobe. Sud je takođe podsetio da je i po turskim zakonima, zabranjena svaka povreda ličnog fizičkog integriteta, izuzev u slučaju medicinske neophodnosti i pod okolnostima koje su definisane zakonski.

Rancev protiv Kipra i Rusije (2010)¹ je slučaj zaštite od trgovine ljudskim bićima. G. Nikolaj Rancev, ruski državljani se 2004. obratio Sudu zbog više kršenja ljudskih prava njegove kćeri Oksane Ranceve koja je otišla na Kipar 2001. da radi u jednom kabareu i izgubila život pod neobjašnjenim okolnostima, usled pada kroz prozor. Ranceva je stigla na Kipar sa „umetničkom” vizom i počela je da radi u jednom kabareu, ali je posle tri dana napustila svoje radno mesto i mesto gde je stanovala. Upravnik kabarea je našao u jednoj diskoteci nekoliko dana kasnije i odveo je u policiju tražeći od njih da je proglase ilegalnim imigrantom, očigledno sa namerom da je izbace sa Kipra da bi on mogao da je u svom kabareu zameni nekim drugim devojkom. Policija je smatrala da za njih njeno prisustvo na Kipru nije ilegalno. Tražili su od upravnika da se vrati sa njom sledećeg jutra da bi se obavile dalje istražne radnje o njenom imigrantskom statusu. Rancevu je upravnik odveo kući jednog zaposlenog u tom kabareu, gde odvedena u sobu na šestom spratu. Sledećeg jutra nađena je mrtva na ulici ispod tog stana. Sud je zaključio da je Ranceva bila žrtva trgovine ljudima i da postoje više kršenja Konvencije: kršenje čl. 2. kao rezultat propusta kiparskih vlasti da efikasno istraže smrt Ranceve; kršenje čl. 4. pošto je Kipar propustio da ustanovi odgovarajuću pravnu i administrativnu mrežu za borbu protiv trgovine ljudima, što je rezultiralo u postojanju režima izdavanja tzv. umetničkih viza, i propusta da zaštiti Rancevu od trgovine ljudima uprkos okolnostima koje su imale dovoljno elemenata za osnovanu sumnju da bi ona mogla biti žrtva takve trgovine. Sud je utvrdio da je trgovina ljudskim bićima slična ropstvu po svojoj samoj prirodi i da ima za cilj eksploataciju, na osnovu primene sile povezane sa pravom vlasništva. Time se ljudska bića tretiraju kao roba koja se kupuje i prodaje, prinuđavaju se na rad, podvrgnuti su strogoj kontroli, kretanje im se najčešće ograničava i obuhvata upotrebu sile

¹ Još nije doneta konačna odluka.

i pretnji silom. Kršenje čl. 4. (zabrana ropstva i prinudnog rada) izvršeno je i od strane Rusije zbog propuštanja da istraži kako je i gde Ranceva bila regrutovana i posebno, da preduzme korake radi identifikovanja onih koji su uvučeni u njeno regrutovanje ili metode koje su to prilikom bili korišćeni. Utvrđeno je i kršenje čl. 5. (pravo na slobodu i bezbednost) koje se odnosi na zadržavanje Ranceve oko jednog sata u policijskoj stanici iako je odmah bilo utvrđeno da ona nije ilegalni imigrant, kao i zbog njenog naknadnog zatvaranja u privatni stan.

f) Lista referentnih presuda Evropskog suda za ljudska prava o zaštiti rodne ravnopravnosti:

- Tomašič protiv Hrvatske, 2009
- Opuz protiv Turske, 2009
- M. C. protiv Bugarske, 2003
- Marks protiv Belgije, 1979
- Ünal Tekeli protiv Turske, 2004
- Y.F protiv Turske, 2003
- Rancev protiv Kipra i Rusije, 2010

II ZAŠTITA PRAVA TRANSSEKSUALNIH OSOBA²

a) Koje su zaštićene pravne vrednosti

Sud je u više presuda presuđivao u korist transseksualnih zahtevajući od država da omoguće operacije potpunog prilagođavanja pola, kao i da zdravstveno osiguranje snosi toškove „medicinski neophodnih tretmana od kojih je operacija prilagođavanja pola samo jedan deo”. Osim omogućavanja transrodnim osobama operacije pune genitalne rekonstrukcije (prilagođavanja pola), oni treba da imaju mogućnost korišćenja hormonske terapije, psihološkog savetovanja i drugih medicinskih intervencija (npr. trajno odstranjivanje maljavosti). Rešava se i nezadovoljavajuća i neodrživa pravna situacija da transseksualne osobe koje su putem operacije prilagodile pol, nastavljaju da žive u nekakvom pravnom međuprostoru, ne pripadajući u potpunosti ni jednom ni drugom polu. Time su zaštićena pre svega dva osnovna prava transseksualnih osoba, pravo da dobiju odgovarajući medicinski tretman transseksualnosti u vidu prilagođavanja pola, kao i pravo da to bude praćeno adekvatnom službenom promenom pravnog statusa u skladu sa novostečenim polom.

b) Koji je značaj zaštite tih pravnih vrednosti u regionu

Začajno za region je da se pravo transseksualnih osoba na lični razvoj i fizičku i moralnu sigurnost, kakvu u punom smislu uživaju ostali članovi društva, ne može više posmatrati kao nešto nepotrebno ili još uvek kontroverzno. Sud je u pogledu tih prava transseksualnih osoba naglasio da je od „suštinskog značaja” da Konvencija bude tumačena i primenjena na način koji omogućuje da njena prava zaista budu efikasno praktično primenjavana a ne da budu iluzorna ili da ostanu u domenu teorije. Od društva se opravdano očekuje da toleriše određen, eventualni stepen nelagode u suočavanju sa novom situacijom sa ciljem da se pojedincima omogući da vode dostojanstven i častan život s polnim identitetom za koji su se, uz velike lične žrtve opredelili. Ni u jednom slučaju nije dokazano da postoji bilo kakva verovatnoća

² Transrodnim osobama se nazivaju osobe čiji se rodni identitet razlikuje od njihovog biološkog pola. Transseksualne (transpolne) osobe su one osobe koje su se odlučile na hormonalno operativni zahvat prilagođavanja (promene) pola. Pojam „prilagođavanje pola“ aktivistkinje i aktivisti za prava transrodnih osoba i transrodne osobe radije koriste nego mediski popularan pojam „promena pola“ smatrajući da se urgenitalnom rekonstrukcijom njihovo telo samo prilagođava, dovodi u sklad sa njihovim unutrašnjim doživljajem njihovoga identiteta.

da će promena pravnog statusa transseksualaca prouzrokovati konkretne, suštinske nevolje ili štetu javnom interesu, niti bilo kakav porast kriminaliteta ili teškoće u otkrivanju nezakonitih radnji.

Gde zakoni obezbeđuju pokrivanje troškova potrebne zdravstvene zaštite od strane javnih ili privatnih sistema osiguranja, takvo pokrivanje treba da bude obezbeđeno na razuman, nearbitraran i nediskriminatoran način, uzimajući u obzir takođe pristupačnost izvora finansiranja. Države imaju pozitivnu obavezu da pravno priznaju novi identitet transseksualne osobe koja se podvrgla operaciji potpunog prilagođavanja pola. To obuhvata izdavanje službenih dokumenata kao što su izvod iz matične knjige rođenih, ličnih identitetskih dokumenata, vozačkih dozvola, pasoša, karti socijalnog osiguranja i brojeva, upis u izborne spiskove, zemljišne knjige i poreska dokumenta.

Donošenje posebnog zakona o regulisanju pravnog statusa transseksualnih osoba npr. Zakona o priznanju rodne pripadnosti 2004. u Ujedinjenom Kraljevstvu je najbolje rešenje za niz potencijalno diskriminišućih situacija u kojima se transseksualne osobe nalaze posle procesa hormonalno operativnog prilagođavanja pola, a koje inače ne mogu da se reše analogno postojećim pravnim institutima. Porodičnopravni odnosi nalaze svoje rešenje takođe i u širenju ozakonjenja istopolnih zajednica, bilo kao registrovanih partnerstava ili istopolnih brakova. Za zemlje regiona je važno da ne moraju da i same prođu višedecenijski put sazrevanja shvatanja načina regulisanja pravnog statusa transseksualnih osoba, već mogu, oslanjajući se na odluke ESLJP da preuzmu gotova rešenja.

c) Dodatne informacije o slučajevima

Sud se niz godina bavio pitanjem pravnog priznanja novog polnog identiteta postoperativnih transseksualnih osoba. U slučajevima B. protiv Francuske 25. marta 1992. a posebno u Gudvin protiv Ujedinjenog kraljevstva 2002, Sud je konačno zauzeo stanovište koje ima i danas, i afirmisao ga u nizu narednih presuda, a to je da odbijanje države da pravno prizna završeno prilagođavanje pola predstavlja kršenje odredaba člana 8. Evropske konvencije o ljudskim pravima. Pravno shvatanje bazirano na slučajevima ESLJP je da je pravo na polno samoodređenje jedan od aspekata prava na poštovanje svačijeg privatnog života koje je garantovano članom 8. Konvencije. Na osnovu toga se zahteva od država članica da transrodnim osobama obezbede mogućnost podvrgavanja operaciji potpunog prilagođavanja pola.

Donošenje Zakona o priznanju roda 2004. u Ujedinjenom Kraljevstvu rezultat je upozorenja ESLJP sadržanih u odlukama donetih tokom osamdesetih i devedesetih godina dvadesetog veka, i posebno odluke u slučajevima Gudvin i I protiv Ujedinjenog kraljevstva, da se transseksualnim osobama pravno prizna novostečeni pol. A dalji razvoj ozakonjenja istopolnih zajednica u mnogim zemljama SE, omogućio je praktično rešavanje drugih porodično-pravnih situacija transseksualnih osoba.

d) Dodatne informacije o pravnom značaju slučaja šta presuda donosi novo

Presude ESLJP u korist transseksualnih osoba predstavljaju deo kontinuiranog međunarodnog trenda povećavanja vidljivosti i društvene prihvatljivosti transseksualnih osoba, kao i formiranja shvatanja o neophodnosti pravnog priznanja novostečenog polnog identiteta postoperativnih transseksualnih osoba i pravnog regulisanja istopolnih porodičnih zajednica.

e) Rezime najvažnijih činjenica

Posle niza slučajeva tokom osamdesetih i devedesetih, kao što su npr Rees protiv Ujedinjenog kraljevstva 1986, Cossey v Ujedinjenog kraljevstva 1990, X. Y i Z protiv Ujedinjenog kraljevstva 1997, Sheffied i Horsham v Ujedinjenog kraljevstva 1998, R. i F. protiv Ujedinjenog kraljevstva 2006, u kojima je Sud odbio zahteve transseksualnih osoba, nemajući tada pravnog osnova da im da za pravo, Sud je upozorio na „ozbiljnosti problema transseksualnih osoba“ u pogledu pravnog priznanja njihovog novostečenog pola, postojećih porodičnopravnih odnosa i njihove mogućnosti budućeg zasnivanja braka. Zbog toga je preporučio „da se razmotri nužnost donošenja mera s obzirom na savremeni razvoj nauke i društva“. Tada je bilo naglašeno da države članice SE ubuduće moraju pratiti razvoj na tom području i to u kontekstu sve veće društvene prihvaćenosti fenomena i boljeg prepoznavanja problema, kojima su izloženi transseksualne osobe posle operacije.

aa) Promena imena i pravnog statusa u skladu sa novostečenim polom

B protiv Francuske (1992) je prvi slučaj rešen u korist transseksualne osobe, u kome je ESLJP omogućio promenu imena i priznanje novog pravnog statusa postoperativne transseksualne osobe, pošto je utvrdio da odbijanje

francuskih vlasti da preprave izvod iz matične knjige rođenih unošenjem novog imena transseksualne osobe posle operacije predstavlja kršenje čl. 8. ECHR (pravo na poštovanje privatnog i porodičnog života). Aplikantkinja je prošla operativno prilagođavanje pola 1972, i posle toga je zatražila da joj se promeni polno određenje i ime u izvodu iz matične knjige rođenih, kao i u drugim dokumentima. Njen zahtev je bio odbijen, pa se aplikantkinja zbog toga suočavala sa ponovljenim slučajevima ponižavanja jer je mogla da pokazuje samo dokumenta koja su sadržala njeno ime i polnu identifikaciju koju je imala prilikom rođenja, dakle pre tranzicije (operativnog prilagođavanja). U tom slučaju Sud je uočio da je posebno teška situacija transseksualnih osoba u Francuskoj i takođe je konstatovao da tretiranje tog pitanja kao marginalnog, dakle pitanja koje nije od velikog državnog značaja, dovodi do gubljenja ravnoteže između opšteg interesa i interesa pojedinaca. Odlučeno je da Francuska treba da omogući priznanje promene pola u ličnim identifikacionim dokumentima transseksualnih osoba. Taj slučaj je uspostavio shvatanje po kojem je pravo na privatnost prekršeno odbijanjem promene u dokumentima, i da je to ključno pravo redovno kršeno u svakodnevnom životu transseksualnih osoba.

Kristin Gudvin protiv Ujedinjenog kraljevstva (2002) je presuda kojom se omogućava i promena imena i priznanje novog pravnog statusa postoperativne transseksualne osobe koja je putem operacije prilagodila pol iz muškog u ženski operacijom oktobra 1986. Njeno lečenje i operaciju obezbedila je i finansirala Nacionalna zdravstvena služba. Pošto je u pravnom smislu ostala lice muškog pola, nije mogla da ostvari državnu penziju pre navršenih 65 godina života, što je starosna granica za sticanje tog prava za muškarce. I dalje je imala obavezu da plaća skuplje premije za osiguranje vozila koja važe za muškarce, nije imala pravo na besplatan prevoz gradskim autobusom u Londonu sa navršenih 60 godina, kao što to mogu druge žene, i sl. Sud je zauzeo stanovište da može da dođe do ozbiljnog ugrožavanja privatnog života onda kada stanje domaćeg prava dolazi u sukob s jednim važnim aspektom ličnog identiteta. Po mišljenju Suda, stres i otuđenje proistekli iz nesklada između položaja u društvu koji zauzima transseksualna osoba koji je putem operacije prilagodila pol i položaja koji joj nameće zakon koji odbija da prizna takav, prilagođeni pol, ne može se smatrati nekakvom malom neprijatnošću nestalom zbog jedne formalnosti. Sukob između fizičke/faktičke društvene realnosti i pravnog statusa, transseksualne osobe stavlja u specifično neprirodan položaj koji može da izazove osećanje poniženja. Kako bi se postigla što veća asimilacija s polom kome transseksualna osoba smatra da stvarno

pripada, pravno priznanje je korak koji predstavlja kulminaciju dugotrajnog i mukotrpnog procesa transformacije kroz koji je transseksualna osoba prošla. Sud je presudio jednoglasno da je došlo do povrede člana 8. Konvencije i takođe jednoglasno da je došlo do povrede člana 12. Konvencije.

I. protiv UK (odluka Velikog veća 2002) je slučaj priznanja prava na brak u skladu sa postignutim polom. Aplikantkinja je navela da nije bila u stanju da se venča, kao rezultat odbijanja unošenja promena u njen izvod iz matične knjige rođenih. ESLJP je ustanovio da nepriznavanje prava postoperativne transseksualne osobe na brak predstavlja kršenje čl. 8. i čl. 12. ECHR (pravo na brak). Obrazloženje se oslanja i na kontinuirani međunarodni trend u korist ne samo povećanja društvene prihvatljivosti transseksualnih osoba, nego i pravnog priznanja novog polnog identiteta postoperativnih transseksualnih osoba.

Grant protiv Ujedinjenog Kraljevstva (2006) je slučaj koji oslanjajući se na slučaj Gudvin i I. protiv Ujedinjenog Kraljevstva iz 2002, sadrži priznanje prava na penziju u skladu sa ostvarenim polom. Gospođa Grant je zatražila je da se njen slučaj ponovo otvori, pošto u vreme traženja penzije nije imala mogućnost da bude pravno priznata kao žena pa je bila odbijena. Kršenje njenih prava međutim je postalo rešivo od kada je stupio na snagu Zakon o priznanju roda 2004. (Gender Recognition Act), čime je stekla sredstvo da u domaćim uslovima pribavi pravno priznanje svoga statusa. Posledično, njena žalba zbog uskraćivanja penzije onako kako je priznato biološkim ženama, je postala opravdana. Njena prava su prekršena usled pravnog nepriznavanja faktičke situacije njenog operacijom stečenog pola tek pošto je doneta presuda u slučaju Kristin Gudvin, dakle od momenta kada su vlasti odbile da prihvate njenu ponovljenu žalbu, tačnije od 5. septembra 2002. ESLJP je na osnovu toga konstatovao da postoji kršenje prava gospođe Grant na poštovanje njene privatnosti na osnovu člana 8. Evropske konvencije o ljudskim pravima.

L. protiv Litvanije (2007) je slučaj promena imena i priznanje novog pravnog statusa postoperativne transseksualne osobe. Posle hormonalne terapije aplikant, transmuškarac, je tražio je 1999. od Univerziteta u Viljnusu da mu izda diplomu sa muškim imenom što je bilo prihvaćeno sa razumevanjem. Ipak, njegov zahtev iste te godine da mu se sva službena dokumenta promene i da u njih bude uneto njegovo muško ime, bio je odbijen. Posle delimične genitalne rekonstrukcije aplikant se suočio sa velikim brojem svakodnevnih neprijatnosti i teškoća, jer je izgledao kao muškarac dok se u službenim dokumentima jasno identifikovao kao žena, npr: nemoguće mu je bilo da se zaposli, plati socijalno osiguranje, ima zdravstvenu knjižicu, obrati se vla-

stima u raznim povodima, dobije bankarski kredit, ili izađe iz zemlje tj. uopšte pređe državnu granicu, bez da se njegov ženski zvanični identitet nađe u faktičkoj suprotnosti sa njegovim muškim izgledom. Posledica te situacije je da je doživeo društveni ostrakizam i da živi u izolaciji. Takvo stanje ostavilo ga je kontinuirano u permanentom stanju depresije i samoubilačkih sklonosti. ESLJP je septembra 2007. doneo presudu u slučaju L. protiv Litvanije u kome Sud konstatuje da litvansko pravo, iako omogućava fizičko prilagođavanje pola, ne omogućava i promenu građanskog statusa, što predstavlja pravnu prazninu usled koje je proces rodne transformacije prekida ostajući nezavršen. Potpuna hirurška genitalna rekonstrukcija treba da bude praćena adekvatnim zakonskim odredbama o promeni pravnog identiteta i statusa, a pošto to u Litvaniji nije bio slučaj, Sud je presudio da je time prekršen čl 8. (pravo na poštovanje privatnog života) Evropske konvencije o ljudskim pravima. Tom presudom Sud je potvrdio ranije uspostavljen princip da transseksualne osobe imaju pravo na kompletan proces prilagođavanja pola kao i odgovarajuću promenu dokumenata koja bi odražavala to prilagođavanje pola.

U slučaju P. protiv Portugalije (2011) aplikantkinja se obratila ESLJP zbog nemogućnosti pravnog priznanja njenog novostečenog pola, jer u Portugaliji nije postojao odgovarajući zakon. Zahtev aplikantkinje je ipak u međuvremenu usvojen od strane nacionalnih sudova, pa je ESLJP odlučio da se ova zahtev briše iz registra Suda.

bb) Naknada troškova za operativno prilagođavanje pola

Van Kuk protiv Nemačke (2003) je slučaj priznavanja prava na nadoknadu troškova za operativno prilagođavanje pola. Nakon što je nemačka državljanka, transžena³, iz sopstvenih sredstava finansirala prilagođavanje pola, i nakon što su nemački sudovi odbili nadoknadu tih troškova smatrajući da ona nije autentična transseksualna osoba, ona se obratila ESLJP. Sud joj je dao za pravo, bazirajući svoju odluku na činjenici da pojam „transseksualna osoba” treba da se primeni na one osobe koje se osećaju kao da pripadaju drugom polu i koje zbog toga nastoje da se što više integrišu u identitet tog drugog pola, preduzimajući operativni zahvat da bi što više približili svoj fizički izgled svojoj psihološkoj prirodi. Ne vidi se ni jedan arbitraran element u tužiljinoj konačnoj odluci da se posle hormonalnog tretmana, podvrgne i operaciji, pošto joj je i njen lekar to preporučio. Po stavu tog Suda, jedino

³ Pojm „transžena“ se koristi za transseksualne osobe koje su tranzitirale od muškarca u ženu. „Transmuškarac“ je osoba koja je tranzitirala od žene u muškarca.

relevantno pitanje je da li je aplikantkinja provela poslednje tri godine živeći u skladu sa tendencijom da prilagodi pol, i na to pitanje nemački sudovi su odgovorili potvrdno. Suštinski predmet regulisanja čl. 8. je zaštita pojedinca od arbitrarnog mešanja u privatnu sferu od strane javnih vlasti tako da države imaju obavezu da efektivno poštuju privatnost i porodični život. Sud je odlučio da je aplikantkinja nedvosmisleno pretprela štetu kao rezultat nefer sudskog postupka u Nemačkoj i nepoštovanju njenog privatnog života. Prekršeni su članovi 6. st 1, čl. 8. i 14.

Šlumpf protiv Švajcarske (2009) je slučaj priznavanja prava na nadoknadu troškova za operaciju prilagođavanja pola. Po švajcarskim propisima, urogenitalna rekonstrukcija, ili operativno prilagođavanje pola, je intervencija koju plaća državno socijalno osiguranje, ali od momenta traženja te operacije do njenog izvršenja treba da protekne minimum dve godine. Suština tog propisa je da se omogući dovoljno dug period za preispitivanje sopstvene odluke. Aplikantkinja, Švajcarska državljanka, transžena stara 70 godina, nije čekala da prođu dve godine već je sama platila tu intervenciju a onda je tražila da joj država nadoknadi taj trošak. Kada je bila odbijena zbog nepoštovanja zakonskog roka od dve godine, obratila se ESLJP. Sud je odlučio u njenu korist, iako je švajcarski zakon jasan u pogledu obaveznosti roka od dve godine. Sud je naime, smatrao da je suština tog propisa da se omogući nesumnjivo formiranje odluke trans osobe da želi da se izvrši operaciju. Kako je aplikantkinja time što je sama platila operaciju jasno demonstrirala svoju nedvosmisleno formiranu volju da operacijom prilagodi svoj pol i postane žena, nikakav dodatni rok onda nije potreban da bi se ta volja još jasnije formirala, učvršćivala ili demonstrirala.

cc) Porodičnopravni odnosi transseksualnih osoba

R. i F. protiv Ujedinjenog Kraljevstva (2006): aplikanti su pre operativnog prilagođavanja pola bili venčani i sa svojim supružnicima su imali decu. Posle prilagođavanja pola ostali su da žive sa svojim bračnim drugovima. Prema UK Zakonu o priznavanju rodne pripadnosti iz 2004. oboje su zatražili službenu potvrdu o priznavanju svoga novostečenog pola, što su po tom Zakonu mogli dobiti samo pod uslovom razvoda prethodnih brakova. U aplikaciji su se pozvali na povredu člana 8. (pravo na sklapanje braka i zasnivanje porodice). Sud je to odbio jer brak između pripadnika istog pola prema engleskom pravu tada nije bio dopušten. Ujedinjeno Kraljevstvo omogućilo je pravno priznavanje prilagođenje pola, pa su aplikanti stoga

mogli nastaviti svoju vezu i registrovati je kao partnerstvo, iz koje veze proizlaze gotovo ista prava i obaveze kao i kod braka.

P. protiv Španije (2010): Aplikantkinja je transžena koja je imala je sina sa svojom suprugom od koje se razvela. Obratila se ESLJP zbog sudskog ograničenja prava posećivanja sina obrazloženo aplikantkinjinom emotivnom neuravnoteženošću posle prilagođavanja pola što može izazvati konfuziju kod deteta. Sud je odlučio da nema povrede člana 8. u vezi s povredom člana 14: Ograničenja prava viđanja sa detetom ne predstavlja diskriminaciju na osnovu transseksualnosti aplikantkinje. Presudni razlog za ograničenja tog prava bila je dobrobit deteta. Nacionalni sudovi su stoga odredili postepeno širenje kontakata sa detetom kako bi se dete moglo postepeno naviknuti na očevu promenu.

H. protiv Finske (2012): Aplikantkinja se 2010. obratila Sudu zbog okolnosti da priznavanje njenog novostečenog pola nužno iziskuje pretvaranje njenog postojećeg braka u životnu zajednicu, što je aplikantkinji izgledalo neprihvatljivo. Sud je jednoglasno odlučio da nema kršenja čl. 8. i čl. 14.

Y. Y. protiv Turske (2010): Aplikantkinja se obratila ESLJP jer joj po turskom zakonu hormonalno operativno prilagođavanje pola može biti odobreno samo ako bi joj bila dijagnosticirana trajna neplodnost. Postupak je još u toku.

f) Lista referentnih presuda Evropskog suda za ljudska prava o zaštiti prava transseksualnih osoba:

- Rees protiv Ujedinjenog kraljevstva, 1986
- Cossey protiv Ujedinjenog kraljevstva, 1990
- X. Y i Z protiv Ujedinjenog kraljevstva, 1997
- Sheffied i Horsham protiv Ujedinjenog kraljevstva, 1998
- R. i F. protiv Ujedinjenog kraljevstva, 2006
- B protiv Francuske, 1992
- Kristin Gudvin protiv Ujedinjenog kraljevstva, 2002
- I. protiv Ujedinjenog kraljevstva, 2002
- Grant protiv Ujedinjenog Kraljevstva, 2006
- L. protiv Litvanije, 2007

- P. protiv Portugalije, 2011
- Van Kuk protiv Nemačke, 2003
- Šlumpf protiv Švajcarske, 2009
- R. i F. protiv Ujedinjenog kraljevstva 2006
- P. protiv Španije, 2010
- H. protiv Finske, 2012
- Y. Y. protiv Turske, 2010

III ZAŠTITA OD RASIZMA I ANTIROMSKIH AKTIVNOSTI

1. Uvodna napomena

Objašnjenja vezana uz zaštitu od rasne diskriminacije i aktivnosti usmjerenih protiv Roma sastoje se od dva dijela:

U daljnjem slijedu se pod točkom 2) u bitnim crtama prikazuju najvažnije odluke Evropskog suda za ljudska prava u takvim slučajevima. Radi se o prijevodu informativnih materijala objavljenih na internetskim stranicama ESLJP-a (Factsheets) na tu temu. Pod točkom 3) slijede daljnja pojašnjenja vezana uz predmetnu tematiku.

2. Informativni letci o sudskoj praksi vezano sa razismom i antiromskim aktivnostma⁴

a) *Rasna diskriminacija*

Rasna diskriminacija

Član 3. (Zabrana nečovječnog i ponižavajućeg postupanja)

35 istočnoafričkih Azijata protiv Ujedinjenog Kraljevstva

Odluka od 06.03.1978.

Ujedinjeno Kraljevstvo ograničilo je ulazak u zemlju ili prava boravka za osobe porijeklom iz Azije koje su prebivalište imale u bivšim britanskim kolonijama (Kenija, Uganda ili Tanzanija). Komisija je odlučila da nisu potrebne daljnje mjere, jer su podnositelji zahtjeva u daljnjem tijeku dobili pravo ulaska u Ujedinjeno Kraljevstvo.

Međutim, Komisija je s obzirom na njihov zahtjev u kojem se žale na povredu člana 3. (Zabrana nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja) ustanovila da su tretirani kao „građani drugog reda“ te da **diskriminacija na temelju rasne pripadnosti pod određenim okolnostima može predstavljati ponižavajuće postupanje.**

⁴ Ovaj informativni letak se na drugim jezicima nalazi na internet stranici Evropskog suda za ljudska prava na <http://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=press/factsheets&c=>. Izdavač se zahvaljuje Sudu za dozvolu za javno objavljivanje ovog prevoda.

Cipar protiv Turske

10.05.2001.

S obzirom na ovu tužbu države protiv druge države, koju je Cipar uložio 1994. godine zbog situacije na Sjevernom Cipru nakon podjele ciparskog teritorija, Sud je ustanovio da se radi o povredi člana 3: „S obzirom na promatrani period diskriminirajući oblici ponašanja dosegli su stupanj težine koji se može nazvati ponižavajućim postupanjem“ (st. 310).

U svojoj presudi Sud je zaključio:

Diskriminacija grčkih stanovnika Cipra iz Karpasa „samo zbog toga što pripadaju toj grupi osoba“ može se objasniti samo „posebnostima po kojima se razlikuju od turskih stanovnika Cipra, naime njihovim etničkim porijeklom, te rasnom i vjerskom pripadnošću“.

Inzistiranje Turske na principu podjele na dvije države s obzirom na teritorij i stanovništvo odrazilo se na uvjete, u kojima je živjelo grčko stanovništvo iz Karpasa, koji su bili „protivni dostojanstvu i vrijeđali su (ili još uvijek vrijeđaju) sam pojam poštivanja ljudskog dostojanstva u odnosu na pripadnike te grupe stanovnika“.

Zlouporaba prava (član 17.)

Glimmerveen i Hagenbeek protiv Nizozemske

Odluka od 11.10.1979.

Podnositelji zahtjeva žalili su se, jer su uhapšeni zbog posjedovanja i planirane distribucije letaka u kojima se poziva na rasnu diskriminaciju, a osim toga spriječeni su u kandidaturi na lokalnim izborima. Pozvali su se na član 10. Konvencije (Sloboda izražavanja mišljenja) i član 3. Protokola 1 (Pravo na slobodne izbore).

Nedopušten zahtjev, uz obrazloženje da „su podnositelji zahtjeva pokušali poslužiti se [Evropskom konvencijom o ljudskim pravima] kako bi se bavili aktivnostima koje su protivne Konvenciji“, odnosno konkretno „kako bi širili ideje rasne diskriminacije“.

Član 14. u vezi sa povredama drugih članova

Član 14: „Uživanje prava i sloboda priznatih ovom Konvencijom osigurava se bez diskriminacije po bilo kojoj osnovi, kao što su spol, rasa, boja kože, jezik, vjeroispovijest, političko ili drugo mišljenje, nacionalno

ili socijalno porijeklo, veza sa nekom nacionalnom manjinom, imovno stanje, rođenje ili drugi status.“

Zabrana ulaska u zemlju

Abdulaziz, Cabales i Balkandali protiv Ujedinjenog Kraljevstva

28.05.1985.

U skladu s propisima o useljavanju koji su u to doba bili na snazi, muževima podnositeljica zahtjeva uskraćena je dozvola useljenja, odnosno dozvola boravka, u Ujedinjenom Kraljevstvu, gdje su podnositeljice legitimno imale trajan boravak. Podnositeljice žalbe – porijeklom iz Indije, s Filipina i iz Egipta – pozvale su se na to da su žrtve diskriminirajuće prakse na rodnoj i rasnoj osnovi. Gospođa Abdulaziz upoznala je muža, portugalskog državljanina, dok je on živio u Velikoj Britaniji i imao ograničenu dozvolu boravka za turiste. Gospođa Cabales udala se za svog muža na Filipinima gdje ga je upoznala tijekom godišnjeg odmora. Muž gospođe Balkandali bio je državljanin Turske koji je također imao turističku boravišnu dozvolu, a zatim kao student živio u Ujedinjenom Kraljevstvu, te se oženio njome nakon što su dobili dijete.

Sud je ustanovio da se radi o povredi člana 14. (Zabrana diskriminacije) u vezi s povredom člana 8. (Pravo na poštivanje privatnog i porodičnog života) kao posljedica diskriminacije na osnovu roda (različit tretman useljenika i useljenica s obzirom na dozvole ulaska u zemlju i dozvole boravka za supružnike iz drugih zemalja), ali da se ne radi o rasnoj diskriminaciji.

Načova i dr. protiv Bugarske (43577/98 i 43579/98)

06.07.2005 (Veliko Vijeće)

Podnositelji zahtjeva tvrdili su da su predrasude i netrpeljivost prema osobama romskog porijekla odigrali presudnu ulogu neposredno prije nego što je oficir vojne policije pri pokušaju hapšenja dvojice mladića u dobi od 21 godine, koji su bili njihovi rođaci, na njih ispalio smrtonosne hlice.

Povreda člana 14. u vezi s povredom člana 2, jer su nadležna tijela propustila provesti istragu o tomu jesu li događaji koji su doveli do smrti mladića bili motivirani rasnom netrpeljivošću.

Vidi napomene o diskriminaciji Roma u informativnom letku „Romi i putujući narodi“.

Timišev protiv Rusije (55762/00 i 55974/00) 13.12.2005.

Protivljenje nadležnih tijela da podnositelju zahtjeva dopuste ulazak u Republiku Kabardino-Balkarija zbog njegova čečenskog porijekla.

Povreda člana 14. (Zabrana diskriminacije) u vezi s povredom člana 2. Protokola br. 4 (Sloboda kretanja): Budući da je podnositelju zahtjeva sloboda kretanja ograničena samo zbog njegova etničkog porijekla, takvo nejednako postupanje tretman predstavlja rasnu diskriminaciju.

Povreda člana 2 Protokola br. 1 (Pravo na obrazovanje) zbog protivljenja da se djecu podnositelja zahtjeva primi u školu.

„Diskriminacija do koje dolazi, između ostalog, na temelju etničkog porijekla neke osobe jedan je oblik rasne diskriminacije. Rasna diskriminacija je krajnje neprihvatljiv oblik diskriminacije i traži, s obzirom na svoje opasne posljedice, posebnu pažnju nadležnih tijela i jasnu reakciju. Stoga nadležna tijela moraju koristiti sva raspoloživa sredstva kako bi suzbila rasizam i pritom ojačala demokratsko shvaćanje koje raznolikost u društvu ne vidi kao prijetnju, već kao izvor bogatstva (Načova i dr. protiv Bugarske; Timišev protiv Rusije). Sud je, osim toga, zaključio da u modernom demokratskom društvu, koje se oslanja na načela pluralizma i poštivanja različitih kultura (Timišev st. 58; D. H. i dr. protiv Češke Republike, st. 176), niti za jedan oblik nejednakog postupanja koji isključivo ili većim dijelom počiva na etničkom porijeklu, ne postoji objektivno opravdanje.“

S obzirom na teret dokaza u takvim predmetima, Sud je odlučio da od trenutka kad podnositelj zahtjeva dokaže da se radilo o nejednakom postupanju, vlada mora dokazati da je to nejednako postupanje bilo opravdano. (Vidi: Timišev, st. 57).

Pravo na slobodne izbore

22.06.2004.

Aziz protiv Cipra (69949/01)

Protivljenje nadležnih službi da podnositelja zahtjeva uvrste u Popis birača za parlamentarne izbore uz obrazloženje da članovi turske zajednice na Cipru ne mogu biti registrirani u Popisu birača grčkog dijela Cipra.

Povreda člana 14. U vezi s povredom člana 3. Protokol br. 1 (Pravo na slobodne izbore):

Nejednako postupanje temeljilo se na okolnosti da je podnositelj zahtjeva bio Cipranin turskog porijekla; to se nejednako postupanje nije moglo opravdati razumnim i objektivnim razlozima, posebice s obzirom na činjenicu da turski stanovnici Cipra, u istoj situaciji kao podnositelj zahtjeva, nisu mogli sudjelovati niti na jednim parlamentarnim izborima.

Sejdić i Finci protiv Bosne i Hercegovine (27996/06 i 34836/06)

22.12.2009. (Veliko Vijeće)

Radilo se o zabrani osobama romskog i židovskog porijekla da se kandidiraju na izborima za Dom naroda Parlamentarne skupštine i funkciju člana Predsjedništva Bosne i Hercegovine.

Povreda člana 14. u vezi s povredom člana 3 Protokola br. 1 s obzirom na nedozvoljenost kandidature za Dom naroda Parlamentarne skupštine.

Povreda člana 1 Protokola br. 12 (Opća zabrana diskriminacije) s obzirom na nedozvoljenost kandidature za funkciju člana Predsjedništva.

Vidi presudu u slučaju Sampanis i drugi protiv Grčke, od 05.06.2008, u kojoj je Sud ustanovio povredu člana 14. u vezi s povredom člana 2. Protokola br. 1 zbog odbijanja upisa djece podnositelja zahtjeva u školu te njihova kasnijeg razmještaja u posebne razrede zbog njihovog romskog porijekla.

Dok član 14. zabranjuje diskriminaciju s obzirom na „uživanje prava i sloboda zajamčenih Konvencijom“, član 1. Protokola br. 12 tu zaštitu definira šire i obuhvaća „sva prava određena zakonom“. Time se uvodi opća zabrana diskriminacije.

Pravo na pravično suđenje

Remli protiv Francuske

23.04.1996.

Podnositelj zahtjeva porijeklom iz Alžira tvrdio je da sudski postupak koji se vodio protiv njega nije bio pravičan, jer je jedan od porotnika izjavio da je rasist.

Povreda člana 6. stav 1: Nije bila osigurana nepristranost sudaca porotnika, premda „Konvencija obavezuje svaki nacionalni sud da provjeri, je li – po svom sastavu – nepristran sud, ako se postavi to pitanje, a ono se ne može odbaciti kao sasvim neozbiljno“ (st. 48).

Gregory protiv Ujedinjenog Kraljevstva

25.02.1997.

Prigovor da su porotnici u postupku protiv podnositelja zahtjeva, koji je porijeklom bio iz Afrike, bili rasisti, zbog čega se on žalio na diskriminaciju.

Nema povrede člana 6. stav 1: Sudac „je poduzeo dostatne korake kako bi provjerio je li sud nepristrani sud u skladu sa čl. 6. st. 1“ i „učinio sve što je nužno kako bi se po tom pitanju isključila svaka sumnja“. Posebno valja istaći da je nanovo, izričito i opširno poučio porotnike o njihovim obavezama i pravima te savjesno odvagao „je li efektivno isključen svaki rizik pristranosti“.

Sander protiv Ujedinjenog Kraljevstva

Podnositelj zahtjeva azijskog porijekla naveo je da su osuđujuću presudu protiv njega donijeli porotnici koji su bili rasisti.

Povreda člana 6. stav 1: U toku postupka jedan od porotnika dostavio je sucu poruku u kojoj je iskazao svoju bojazan da ostali porotnici, od kojih je čuo rasističke komentare te su otvoreno pričali rasističke viceve, nisu nepristrani. Sud je zaključio da su te optužbe bile dovoljne kako bi kod podnositelja zahtjeva i svakog objektivnog promatrača pobudile opravdanu sumnju u sudačku neovisnost, koje se nisu mogle otkloniti niti zajedničkim pismom koje su potpisali svi porotnici, niti opomenom suda da budu nepristrani.

09.05.2000.

Postupci u tijeku

Abdu protiv Bugarske (26827/08)

Dostavljeno u septembru 2010.

Podnositelj zahtjeva, koji je iz političkih razloga pobjegao iz Sudana, tvrdio je da je u Sofiji bio žrtva rasističkog napada od strane dvojice muškaraca koje je opisao kao „skinheadse“. Nadležna tijela odbila su pokretanje krivičnog procesa, jer su smatrali da nije dokazano da su tučnjavu započela ta dvojica muškaraca, a ne podnositelj zahtjeva i njegov prijatelj, te nije bilo indicija za rasistički motivirano nasilje prema podnositelju zahtjeva i njegovom prijatelju. Podnositelj zahtjeva pozvao se na član 3. i član 14. te tvrdio da nadležna tijela nisu ispunila svoju obavezu da istraže je li postojao rasistički motiv za taj napad i prigovorio da je odbijanje provođenja te istrage samo po sebi rasistički motivirano.

Perinçek protiv Švicarske (27510/08)

Dostavljeno u septembru 2010.

Osuda podnositelja zahtjeva zbog diskriminacije na rasnoj osnovi. Podnositelj zahtjeva, inače doktor prava i predsjednik Turske radničke partije, sudjelovao je na raznim konferencijama u Švicarskoj, na kojima je u javnosti negirao da je u Osmanskom carstvu 1915. i kasnijih godina počinjen genocid nad armenkim narodom. Podnositelj je prigovorio da su švicarski sudovi govoreći o njemu u svojim presudama koristili diskriminirajuće kvalifikacije.

Srodne teme

Sloboda mišljenja i rasizam

Jersild protiv Danske

23.09.1994.

Osuđujuća presuda protiv novinara nakon TV intervjua sa članovima jedne grupe mladih radikala („Greenjackets“).

Povreda člana 10. (Sloboda izražavanja mišljenja)

Féret protiv Belgije

16.07.2009.

Sud nije ustanovio povredu člana 10. Kod osuđujuće presude protiv podnositelja zahtjeva, predsjednika stranke *Front National*, zbog javnog poticanja na diskriminaciju ili mržnju, nakon pritužbi pristiglih zbog letaka koje je njegova stranka dijelila tokom predizborne kampanje.

Postupak u tijeku

CICAD protiv Švicarske

Dostavljeno u novembru 2010.

Udruga podnositeljica zahtjeva (*Coordination Intercommunautaire Contre l'Antisémitisme et la Diffamation*) smatra da je njezina sloboda mišljenja u skladu sa članom 10. povrijeđena osuđujućom presudom u parničnom procesu, nakon što je ta udruga jednog profesora političkih znanosti na sveučilištu u Ženevi zbog knjige „Izrael i drugi“ koju je objavio 2005. nazvala antisemitom.

Državljanstvo

16.09.1996.

Gaygusuz protiv Austrije

Protivljenje nadležnih tijela da se nezaposlenom podnositelju zahtjeva dodijeli dodatna naknada za nezaposlene (koja se plaća nakon pomoći za nezaposlene) uz obrazloženje da nije austrijski državljanin.

Povreda člana 14. u vezi s povredom člana 1. Protokola br. 1 (Pravo na mirno uživanje imovine):

„Nejednako postupanje prema Austrijancima i onima koji nisu državljani Austrije kod prava na dodatnu naknadu za nezaposlene ne temelji se na ‚objektivnom i primjerenom opravdanju‘.“

Jezik

Belgijski jezični slučaj

23.07.1968.

Povreda člana 14. U vezi s povredom člana 2. Protokola br. 1 (Pravo na obrazovanje):

Nekolicini djece je samo zbog mjesta stanovanja njihovih roditelja onemogućeno da pohađaju škole u kojima se nastava odvija na francuskom jeziku, a nalaze se u šest općina na periferiji Bruxellesa i uživaju poseban status.

Postupci koji su se odnosili na korištenje kurdskog jezika u Turskoj: Ulu-soyi dr. protiv Turske (03.05.2007, zabrana izvođenja kazališne predstave na kurdskom jeziku u gradskim kazalištima), Temel i dr. protiv Turske (03.03.2009, isključenje 18ero studenata s fakulteta u trajanju od dva semestra zato što su tražili uvođenje fakultativnog predmeta kurdski jezik).

Postupci koji se odnose na transkripciju imena kurdskog porijekla: Güzel Erdagöz protiv Turske (21.10.2008) i Kemal Taşkın i dr. protiv Turske (02.02.2010).

Birk-Lévy protiv Francuske

Nedopušten zahtjev, koji se odnosi na zabranu da se u parlamentu Francuske Polinezije obraćanja drže na tahićanskom jeziku.

Sud je ustanovio da Evropska konvencija o ljudskim pravima automatizmom ne štiti „slobodu jezika“.

Odluka od 06.10.2010.

b) Romi i putujući narodi

Član 14 (Zabrana diskriminacije)

Uživanje prava i sloboda priznatih ovom Konvencijom osigurava se bez diskriminacije po bilo kojoj osnovi, kao što su spol, rasa, boja kože, jezik, vjeroispovijest, političko ili drugo mišljenje, nacionalno ili socijalno porijeklo, veza sa nekom nacionalnom manjinom, imovno stanje, rođenje ili drugi status.

Član 1 Protokol br. 12 (Opća zabrana diskriminacije)

Uživanje svih prava određenih zakonom osigurat će se bez diskriminacije na bilo kojoj osnovi.

(Vidi presudu u predmetu Sejdić i Finci protiv Bosne i Hercegovine, str. 4)

Antiromski stavovi navodno izneseni u publikacijama

Aksu protiv Turske (4149/04 i 41029/04)

15.03.2012. (Veliko Vijeće)

Podnositelj zahtjeva, koji je porijeklom bio Rom, iznio je prigovor da su tri publikacije koje je financirala država (knjiga o Romima i dva rječnika) sadržavale primjedbe i pojmove u kojima do izražaja dolazi netrpeljivost prema Romima.

Član 14. (Zabrana diskriminacije)

Sud je istaknuo da diskriminaciju u smislu člana 14. treba shvatiti kao nejednako postupanje prema osobama u usporedivim situacijama bez objektivnog i prihvatljivog opravdanja. Međutim, gospodin Aksu nije mogao dokazati da je iza tih publikacija stajala namjera diskriminacije, ili da su imale takav učinak. U njegovom slučaju se, dakle, nije se radilo o nejednakom postupanju te je Sud odlučio da će ga ispitati samo sa aspekta povrede člana 8.

Nema povrede član 8 (Pravo na poštivanje privatnog i porodičnog života)

Sud je zauzeo stav da ni publikacija o Romima, ni rječnici nisu bili diskriminirajući. Posebno je istakao da su nadležne turske institucije poduzele sve nužne korake kako bi ispunile svoje obveze u skladu sa članom 8. da se zaštititi pravo na privatni život gospodina Aksua kao pripadnika Romske zajednice. Međutim, Sud je zaključio da bi bilo poželjno da se pod drugim značenjem pojma „Ciganin“ t.j. „škrť“ navelo da se radi o pežorativnom ili uvredljivom, a ne o metaforičkom izrazu.

Prisilna sterilizacija Romkinja

V. C. protiv Slovačke (18968/07)

08.11.2011.

Podnositeljica zahtjeva romskog porijekla u javnoj bolnici nakon rođenja drugog djeteta 2000. sterilizirana je bez da je u potpunosti informirana ili dala suglasnost za taj zahvat. Potpisala je odobrenje dok je još imala trudove, ne shvativši što se pod time podrazumijeva i da je taj zahvat ireverzibilan. Osim toga, prethodno joj je rečeno da će, ako treći put zatrudni, umrijeti ili ona ili dijete.

Kršenje člana 14. stoga treba uvijek preispitati u vezi s povredom nekog drugog člana Konvencije.

Njezina neplodnost bila razlog za rastavu od muža.

Povreda člana 3 (Zabrana nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja) i člana 8 (Pravo na poštivanje privatnog i porodičnog života)

Sud je zauzeo stav da je V. C. zbog sterilizacije i načina na koji je dobivena njezina suglasnost bila izložena strahu, anksioznosti i osjećaju manje vrijednosti. Tijekom duljeg perioda morala je pretrpjeti fizičku i psihičku bol, posebno u odnosu na svog tadašnjeg supruga i romsku zajednicu. Nije, doduše, bilo dokaza da su je liječnici namjerno zlostavljali, no postupili su u najmanju ruku na način koji je predstavlja grubo nepoštivanje njezina prava na samoodređenje i slobodu izbora kao pacijenta. Sterilizacija predstavlja povredu člana 3. Nadalje je ustanovljena povreda člana 8, jer nisu postojale zakonske mjere kojima bi se posebno zaštitile Romkinje u situacijama poput one u kojoj se našla podnositeljica zahtjeva. Zakonom o zdravstvenoj zaštiti iz 2004. godine uvedena je nova odredba u skladu s kojom se sterilizacija smije provesti tek 30 dana nakon pismenog zahtjeva. Osim toga, nužno je da se dotična žena unaprijed informira o alternativnim metodama kontracepcije, planiranju obitelji i medicinskim posljedicama.

Slični postupci u tijeku

I. G., M. K. i R. H. protiv Slovačke – zahtjev je 22.09.2010. proglašen dopuštenim

N. B. protiv Slovačke – 09.11.2010. odluka / presuda dostavljena strankama

R. K. protiv Češke Republike – 14.12.2009. odluka / presuda dostavljena strankama

Korištenje zemlje za kamp kućice za stanovanje

Buckley protiv Ujedinjenog Kraljevstva

Šest slučajeva u daljnjem slijedu odnosi se na tužbe britanskih obitelji Roma zbog toga što im nisu dozvoljavali da na svojoj vlastitoj zemlji žive u kamp kućicama.

25.09.1996.

Sud je bio uvjeren da su nadležna tijela odvagala suprotstavljene interese i dostatno obrazložila svoje odluke, naime time da su mjere pokrenute radi provedbe politike prostornog planiranja, sigurnosti cestovnog prometa, zaštite okoliša i javnog zdravlja.

Chapman protiv Ujedinjenog Kraljevstva, Coster protiv Ujedinjenog Kraljevstva,

Beard protiv Ujedinjenog Kraljevstva, Lee protiv Ujedinjenog Kraljevstva, Jane

Smith protiv Ujedinjenog Kraljevstva

18.01.2001.

U ovih pet slučajeva Sud je ustanovio da su mjere poduzete protiv podnositelja zahtjeva „bile predviđene zakonom“ i da su slijedile „legitimni cilj“ zaštite okoliša, budući da je zemlja korištena bez građevinske dozvole i u nekim je slučajevima bio zaposjednut „zeleni pojas“ ili „područje pod zaštitom prirode“. Sud nije bio uvjeren da je Ujedinjeno Kraljevstvo (ili neka druga država potpisnica Europske konvencije o ljudskim pravima) obavezno zajednici Roma staviti na raspolaganje dovoljan broj adekvatno uređenih lokacija, jer član 8. ne sadrži pravo na stavljanje stana na raspolaganje (pitanje hoće li se svakom pojedincu osigurati sredstva za stan je političko, a ne pravno pitanje).

Ni u jednom slučaju Sud nije ustanovio povredu člana 8. (Pravo na poštivanje privatnog i porodičnog života i doma) ili člana 14. (Zabrana diskriminacije) Konvencije.

Connors protiv Ujedinjenog Kraljevstva

27.05.2004.

Izgon podnositelja zahtjeva i njegove obitelji iz romskog kampa Cottingley Springs u Leedsu (Engleska), koji su uredile lokalne vlasti, gdje su oni bili trajno naseljeni oko 13 godina. Izgon je obrazložen time da su se loše ponašali i tako uvelike doveli do remećenja mira u kampu.

Sud je ustanovio da izgon u skraćenim (sumarnim) postupcima nije bio praćen nužnim procesnim jamstvima, te posebno istaknuo da teško zadiranje u prava podnositelja zahtjeva nije bilo dostatno opravdano.

Povreda člana 8. (Pravo na poštivanje privatnog i porodičnog života i doma)

Winterstein i dr. protiv Francuske – postupak u tijeku

Dostavljen 09.09.2008.

Žalba francuskih državljana, većim dijelom pripadnika putujuće grupe, radi izгона sa zemljišta u mjestu Herblay (Val d'Oise u Francuskoj) na kojem su postavili svoje kamp kućice ili dugi niz godina živjeli u kućama („chalets“). Podnositelji zahtjeva su nadalje naveli da im nije ponuđen nikakav alternativni smještaj.

Pozvali su se na član 3. (Zabrana nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja), član 8. (Pravo na poštivanje privatnog i porodičnog života i doma) i član 14. (Zabrana diskriminacije).

Yourdanova i dr. protiv Bugarske

Dana 14.09.2010 zahtjev proglašen dopuštenim

Odnosi se na planove nadležnih službi da raspuste jedno Romsko naselje u Sofiji. Podnositelj se pozvao na član 3. (Zabrana nečovječnog i ponižavajućeg postupanja), član 8. (Pravo na poštivanje privatnog i porodičnog života i doma), član 13. (Pravo na djelotvoran pravni lijek), član 14. (Zabrana diskriminacije) i član 1. Protokola br. 1 (Pravo na mirno uživanje imovine)

Rasne predrasude kod policijskih istraga

Nachova i dr. protiv Bugarske

06.07.2005.

Slučaj se odnosio na obvezu pokretanja istrage u vezi mogućih rasističkih motiva policijskih službenika koji su na dvojicu Roma u bijegu ispalili smrtonosne hice (Članovi porodice podnositelja zahtjeva).

Povreda člana 2. (Pravo na život)

Povreda člana 14. (Zabrana diskriminacije) u vezi s povredom člana 2, zato što nadležna tijela nisu pokrenula istragu kako bi ispitala moguću rasističku motivaciju za pucnje na članove porodice podnositelja zahtjeva (ali nema povrede člana 14. s obzirom na tvrdnju da je smrt članova porodice podnositelja zahtjeva posljedica rasistički motiviranog nasilnog čina).

Slični slučajevi

Bekos i Koutropoulos protiv Grčke

13.12.2005.

Šečić protiv Hrvatske

31.05.2007.

Cobzaru protiv Rumunjske

26.07.2007.

Angelova i Iliev protiv Bugarske

26.7.2007.

Petropoulou-Tsakiris protiv Grčke

06.12.2007.

04.03.2008.

Stoica protiv Rumunjske

Zlostavljanje četrnaestogodišnjaka od strane policije prilikom sukoba policijskih službenika i grupe Roma ispred jednog bara; događaji nakon toga nisu istraženi na primjeren način. Podnositelj zahtjeva se žalio da su njegovo zlostavljanje te odluka da se ne pokrene istražni postupak protiv policajaca koji su ga udarali, motivirani rasnim predrasudama.

Dvije povrede člana 3. (Zabrana nečovječnog i ponižavajućeg postupanja; nije provedena efikasna istraga)

Povreda člana 14. (Zabrana diskriminacije) zbog istrage koja je bila obilježena rasnim predrasudama

Napadi na romska sela i uništavanje imovine

Moldovan i dr. protiv Rumunjske (br. 2)

12.07.2005.

U septembru 1993. godine trojicu Roma u selu Hădăreni napala je veća grupa stanovnika tog sela, koji nisu bili Romi, među njima šef policije i nekoliko policijskih službenika. Jednog su Roma zapalili tako da je živ izgorio, a drugu dvojicu okupljeno mnoštvo pretuklo je na smrt. Prema navodima podnositelja zahtjeva policija je ohrabivala okupljeno mnoštvo da unište imovinu Roma: u selu je potpuno uništeno ukupno 13 romskih kuća. Kao grupa protjerani iz sela i svojih domova, podnositelji zahtjeva su nakon toga živjeli u neprimjerenim uvjetima, na ekstremnoj hladnoći – u podrumima, kokošinjcima i svinjcima. Na temelju kaznenih prijavi koje su podnijeli podnositelji zahtjeva neki od njih deset godina kasnije su oštećeni. Sud nije mogao provjeriti njihove zahtjeve s obzirom na okolnost uništenja njihovih kuća i imovine, odnosno njihova protjerivanja iz sela, jer se to dogodilo u septembru 1993. godine, dakle prije nego što je Rumunjska ratificirala Konvenciju u junu 1994. Međutim, Sud je s obzirom iznesene prigovore koji su se ticali životnih uvjeta ustanovio da je došlo do povrede Konvencije. Osim toga, Sud je ustanovio da je etnička pripadnost podnositelja zahtjeva bila presudan razlog za nerazmjerno dugo trajanje i ishod postupka pred nacionalnim sudovima.

Povreda člana 3. (Zabrana nečovječnog i ponižavajućeg postupanja),

Povreda člana 8. (Pravo na poštivanje privatnog i porodičnog života i doma)

Povreda člana 6. st. 1 (Pravo na pošteno suđenje u razumnom roku)

Povreda člana 14. (Zabrana diskriminacije) u vezi s povredom člana 6. st. 1 i člana 8.

Moldovan i 29 drugih protiv Rumunjske – Zahtjev dana 15.02.2011. proglašen nedopuštenim

Ovaj slučaj odnosio se na poteškoće u izvršenju presude, odnosno općih mjera za izvršenje presude u slučaju *Moldovan i. dr. protiv Rumunjske (br. 2)* od 12.07.2005.

26.04.2007.

Tanase i dr. protiv Rumunjske

Brisanje slučaja zbog izjave rumunjske vlade kojom je priznala povredu člana 3, 6, 8, 13. i 14. te člana 1. Protokola br. 1. (Pravo na mirno uživanje imovine) te se obvezala da će svim podnositeljima zahtjeva isplatiti odštete radi gubitka imovine i poduzeti sve nužne mjere da bi se ubuduće osiguralo poštivanje njihovih prava.

Koky i dr. protiv Rumunjske – postupak u tijeku

Dana 22.09.2009. zahtjev proglašen dopuštenim

26.05.2009.

Nije bilo efikasne istrage u slučaju napada na Romsko naselje podnositelja zahtjeva u kojem je sudjelovalo 30 mladih muškaraca naoružanih bejzbojskim palicama i željeznim štapovima, pri čemu su podnositelji zahtjeva bili izloženi nasilju i uništena im je imovina.

Podnositelji zahtjeva pozvali su se na povredu člana 3. (Zabrana nečovječnog i ponižavajućeg postupanja), člana 8. (Pravo na poštivanje privatnog i porodičnog života i doma), člana 13. (Pravo na djelotvoran pravni lijek), člana 14. (Zabrana diskriminacije) i člana 1. Protokola br. 1 (Pravo na mirno uživanje imovine)

D.H. i dr. protiv Češke Republike

13.11.2007.

Odvojena nastava u školama

Podnositelji zahtjeva, đaci romskog porijekla, neopravdano su smješteni u posebne škole predviđene za djecu s poteškoćama u učenju. Osim toga, češki propisi, koji su bili na snazi u to vrijeme, imali su takav učinak da su zajednicu Roma, pa time i podnositelje zahtjeva, dovodili u nerazmjerno nepovoljan položaj.

Povreda člana 14. (Zabrana diskriminacije) u vezi s povredom člana 2. Protokol br. 1

(Pravo na obrazovanje).

Sampanis i dr. protiv Grčke

05.06.2008

Grčke službe jednu grupu grčke djece romskog porijekla godinu dana nisu htjele upisati u školu. Više od 50ero djece zatim je smješteno u sporedni trakt škole u posebne razrede, u kojima je čak navodno trebalo pripremiti za (ponovno) uključenje u redovnu nastavu.

Sud je odlučio da nije na primjereni način provjereno je li uopće bilo nužno da romska djeca pohađaju tečajeve za pripremu, odnosno jesu li već dovoljno napredovala kako bi mogla pohađati redovnu nastavu. Sud je ustanovio povredu člana 2. Protokola br. 1 i člana 14. kako po pitanju odbijanja upisa u školu, tako i po pitanju izvanredne nastave. Osim toga, Sud je ustanovio i povredu člana 13. (Pravo na djelotvoran pravni lijek).

Oršuš i dr. protiv Hrvatske

16.03.2010.

Petnaest Hrvata romskog porijekla žalilo se da su bili žrtve rasne diskriminacije, kada su odvojeni od druge djece morali pohađati nastavu u razredu predviđenom samo za Rome, pa su stoga zakinuti u pedagoškom, psihološkom i emotivnom smislu te dovedeni u nepovoljniji položaj.

Sud je ustanovio da su u dotičnim školama samo Romska djeca upućivana u posebne razrede. Hrvatska vlada to je razdvajanje čaka tumačila nedovoljnim poznavanjem hrvatskog jezika; međutim testovi nisu bili usmjereni posebno na znanje jezika. Osim toga, pedagoški program uz nastavu također nije bio usmjeren na poboljšanje jezičnog znanja, niti se kontrolirao napredak djece. Upućivanje podnositelja zahtjeva na nastavu u romske razrede stoga nije bilo opravdano, te predstavlja povredu člana 2. Protokola br. 1 i člana 14.

Horváth i Vadászi protiv Mađarske

Dana 09.11.2010. zahtjev proglašen nedopuštenim

Kod oboje podnositelja zahtjeva ustanovljeno je lakši oblik mentalne retardacije, te su kao djeca upućeni u razred za djecu s posebnim potrebama, premda njihov nastavnik nije završio defektologiju. Žalili su se da se odluka

da ih se uputi u poseban razred svodi na njihovo etničko podrijetlo te je stoga diskriminirajuća. Ishod postupka pred nacionalnim sudovima nije bio u njihovu korist.

Sud je zahtjev proglasio nedopuštenim. Podnositelji nisu uložili tužbu koja se referira na mađarski Zakon o javnom obrazovanju; svoj zahtjev nisu uputili Evropskom sudu za ljudska prava u roku od 6 mjeseci po konačnosti presude mađarskih pravosudnih tijela u postupku koji se vodio na tamošnjim sudovima, a u svojoj žalbi pred mađarskim tijelima ne spominju pitanje diskriminacije.

Nevaženje romskog braka: uskraćivanje prava na obiteljsku mirovinu

Muñoz Díaz protiv Španjolske

08.12.2009.

Podnositeljica zahtjeva, španjolska državljanka romskog porijekla, vjenčala se 1971. u skladu s običajima romske zajednice. Sud je ustanovio da je odluka Španjolske da se ne prizna brak podnositeljice zahtjeva sklopljen prema romskim običajima nerazmjerna, a zbog toga joj je poslije smrti supruga uskraćena obiteljska mirovina, premda su podnositeljica zahtjeva i njezina obitelj imali zdravstveno osiguranje, a suprug je 19 godina uplaćivao doprinose za mirovinsko i zdravstveno osiguranje.

Povreda člana 14. (Zabrana diskriminacije) u vezi s povredom člana 1. Protokola br. 1 (Pravo na mirno uživanje imovine).

Nemogućnost Roma da se kandidiraju na izborima

Sejdić i Finci protiv Bosne i Hercegovine

22.12.2009.

Sud je zaključio da su ustavnopravne odredbe koje su stupile na snagu Dejtonskim mirovnim sporazumom² diskriminirajuće. Prema njima samo se osobe koje su pripadnici jednog od triju „konstitutivnih naroda“ (Bošnjaci, Hrvati i Srbi) smiju kandidirati za mandate u tročlanom Predsjedništvu i Domu naroda Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine.

Povreda člana 14. (Zabrana diskriminacije) u vezi s povredom čl. 3 Protokola br. 1 (Pravo na slobodne izbore) Povreda člana 1. Protokola br. 12 (Opća zabrana diskriminacije) (Sud je prvi put u ovom slučaju ustanovio povredu tog člana Konvencije).

Dana 14. decembra 1995. godine na snagu je stupio Opći okvirni sporazum za mir u Bosni i Hercegovini (“Dejtonski mirovni sporazum”), čime je dovršen rat koji je u Bosni i Hercegovini trajao od 1992. do 1995.

Ostali slučajevi

Paraskeva Todorova protiv Bugarske

25.03.2010.

Slučaj se odnosio na protivljenje bugarskih sudova da se zatvorska kazna, na koju je osuđena podnositeljica zahtjeva, zamjeni uvjetnim otpustom zbog njezina romskog porijekla.

Nacionalni sudovi ovdje su posebno ukazali na „dojam o nekažnjivosti, posebno raširen među pripadnicima manjina koji smatraju da uvjetna kazna zapravo nije kazna“.

3. Dodatne informacije o zaštiti od rasizma i antiromskih aktivnosti

a) Koje su zaštićene pravne vrednosti

Presudama ESLJP zaštićene su pravne vrednosti ljudska prava i ljudsko dostojanstvo Roma, kao i svih drugih osoba izloženih rasistički motivisanoj diskriminaciji i nasilju.

b) Koji je značaj zaštite tih pravnih vrednosti u regionu

U regionu se prečesto, gotovo kao paradigma, dešavaju slučajevi zbog kojih je neophodna zaštita od rasno motivisane mržnje i nasilja koje često prolazi nekažnjeno usled neažurnosti nadležnih državnih organa. Posebno je potrebna pravna i institucionalna zaštita od ekstremno brutalnih vidova grupnog nasilja prilikom masovnih napada na romska naselja, ali i zaštita od od zastrašivanja i drugih aktivnosti ekstremno desničarskih, antiromskih organizacija, prekomerne upotrebe sile od strane policije, zaštita od dugotrajnih, neefikasnih institucionalnih procedura kada Romi i druge rasno diskriminirane osobe pokreću sudske i upravne postupke protiv onih koji im krše ljudska prava. Potrebno je da romska deca zajedno pohađaju škole sa neromskom decom a ne da budu po automatizmu smeštana u posebna odeljenja u školama, da romske porodice ne budu nasilno preseljavane, da se nad Romkinjama ne vrši prinudna sterilizacija. Pravo Roma da učestvuju u političkom životu i kandiduju se na izborima takođe je još uvek neostvareno pravo u nekim zemljama regiona, kao i pravo na nediskriminativnu primenu istih pravnih normi i pravnih standarda prema Romima kao i prema neromskom stanovništvu.

Nadležna tela moraju koristiti sva raspoloživa sredstva kako bi suzbila rasizam i pritom ojačala demokratsko shvatanje koje različitost u društvu ne vidi kao pretnju, već kao izvor bogatstva⁵. Sud je, osim toga, zaključio da u modernom demokratskom društvu, koje se oslanja na načela pluralizma i poštovanja različitih kultura⁶, ni za jedan oblik nejednakog postupanja koji isključivo ili većim delom počiva na etničkom poreklu, ne postoji objektivno opravdanje.

⁵ Načova i dr. protiv Bugarske; Timišev protiv Rusije

⁶ Timišev st. 58; D. H. i dr. protiv Češke Republike

c) Dodatne informacije o slučajevima

Neki slučajevi predstavljaju važne prekretnice i u pravnom smislu, doprinose promeni praksi u svim državama. Sud je ipak bio vrlo oprezan u konstatacijama da postoji rasistički i anirromski motivisano ponašanje državnih službenika, i radije se zadržavao na utvrđivanju postojanja nerazumno dugog trajanja sudskog postupaka⁷. Ipak nije ostalo mnogo prostora za verovanje da se takvo držanje vlasti prema Romima može neometano nastaviti.

Sud je u slučaju Oršuš protiv Hrvatske jasno identifikovao sledeće mere zaštite, odnosno garancije koja su u ovom slučaju nedostajala, a koja moraju biti korišćena onda kada deca koja pripadaju jednoj etničkoj grupi treba da budu raspoređena u zasebna odeljenja formirana u svrhu njihovog podučavanja jeziku na kome se odvija nastava: specifičan osnov u zakonu (na primer, osnovni zakon ili administrativni propis opšte namene) za različito postupanje prema đacima koji jezik ne poznaju dovoljno; specifični jezički testovi (nasuprot testovima koji omogućuju opštu ocenu) na osnovu kojih se prema đacima različito postupaju; neodložno i automatsko raspoređivanje dece u standardna odeljenja onog trenutka kada u dovoljnoj meri ovladaju jezikom na kome se odvija nastava (što zahteva često testiranje jezičkog znanja i jasne rokove za sticanje jezičkih znanja tako da se đaci mogu ocenjivati sa stanovišta onoga što je postignuto u zadatim rokovima); specifičan nastavni program usredsređen na učenje jezika namenjen specijalnim odeljenjima.

Važno je napomenuti da je u jednom slučaju (Tanase protiv Rumunije) država priznala sve navode aplikanata i istom prilikom se obavezala da će sprečavati iskrsavanje sličnih problema u budućnosti time što će sprovesti adekvatne i delotvorne istrage i što će usvojiti odgovarajuće smernice u socijalnoj, ekonomskoj, obrazovnoj i političkoj oblasti, radi poboljšanja uslova u kojima živi romska zajednica, u skladu sa postojećom vladinom strategijom na tom planu. Država se u slučaju Tanase obavezala da će izdati odgovarajuća uputstva i da će preduzeti sve neophodne mere kako bi se obezbedilo da u budućnosti budu poštovana individualna prava zajemčena članovima 3, 6, 8, 13 i 14. Konvencije kao i član 1 Protokola br. 1 uz Konvenciju. Takođe se obavezala da će u okrugu u kome je došlo do masovnog napada na romsko stanovništvo biti donete sledeće opšte mere: intenzifikacija obrazovnih programa za sprečavanje diskriminacije i borba protiv diskriminacije Roma u nastavnim planovima i programima; izrada programa javnog informisanja i borba protiv stereotipa,

⁷ Načova i dr. protiv Bugarske, Moldovan i dr. protiv Rumunije, Tanase dr. Rumunije, Oršuš dr. Hrvatske, Šečić i dr. Hrvatske

predrasuda i negativne prakse prema romskoj zajednici u javnim ustanovama nadležnim za zajednicu Bolintindel; pokretanje programa pravnog obrazovanja zajedno sa pripadnicima romskih zajednica; pružanje podrške pozitivnim promenama javnog mnjenja u zajednici u Bolintindelu koje se tiču Roma, na osnovu tolerancije i načela društvene solidarnosti; podsticanje učešća Roma u privrednom, društvenom, obrazovnom, kulturnom i političkom životu lokalne zajednice, unapređivanjem uzajamne pomoći i razvojnih projekata od značaja za celu zajednicu; primena programa za obnovu kuća i životne sredine u zajednici; identifikovanje, sprečavanje i aktivno rešavanje konflikata iz kojih bi moglo proisteći porodično, međuetničko nasilje ili nasilje u zajednici.

d) Dodatne informacije o pravnom značaju slučajeva šta presuda donosi novo

Predugi i neefikasni postupci u slučajevima u kojima Romi pokušavali da dobiju pravdu i zaštitu pred domaćim sudovima je okolnost na koju je Sud posebno obratio pažnju zahtevajući promenu takve prakse. Tako je npr. konstatovano da postupati prema rasno motivisanom nasilju i brutalnosti jednako kao u predmetima koji nemaju rasne konotacije, znači ne videti specifičnu pravnu prirodu tih dela koja su posebno destruktivna u odnosu na osnovna prava. Ako se ne napravi razlika u načinu na koji se postupa sa situacijama koje su bitno različite, to može dovesti do neopravdanog postupanja prema žrtvi koje je u suprotnosti sa članom 14. Konvencije⁸. Sud je u slučaju Šečić smatrao neprihvatljivim da je policija, iako svesna da je napad bio najverovatnije motivisan etničkom mržnjom, dozvolila da istraga traje više od sedam godina bez preduzimanja bilo kakvih ozbiljnih koraka radi identifikovanja ili kaznenog progona učinioca zbog čega je jednoglasno presudio da je došlo do povrede člana 14. zajedno s članom 3. Konvencije;

Kada su u pitanju aktivnosti desničarskih organizacija Sud je konstatovao da je nedopušteno pozvati se na Evropsku konvenciju o ljudskim pravima kako bi opravdali bavljenje aktivnostima koje su protivne Konvenciji, odnosno konkretno „kako bi širili ideje rasne diskriminacije“⁹. Aplikanti su se naime, žalili Sudu jer su uhapšeni zbog posedovanja i planirane distribucije letaka u kojima se poziva na rasnu diskriminaciju, a osim toga sprečeni su u kandidaturi na lokalnim izborima.

⁸ Načova i dr. protiv Bugarske

⁹ Glimmerveen i Hagenbeek protiv Nizozemske, 11.10.1979

Kada je u pitanju pravo na pravično suđenje, Sud je našao da nije bila obezbeđena nepristranost porotnika a samim tim i pravičnost postupka, ako su neki od njih prethodno davali rasističke izjave¹⁰. Npr. aplikant poreklom iz Alžira tvrdio je da sudski postupak koji se vodio protiv njega nije bio pravičan, jer je jedan od porotnika izjavio za sebe da je rasista. Sud je utvrdio da je time povređen član 6. stav 1. po kome „Konvencija obavezuje svaki nacionalni sud da proveri, je li po svom sastavu – nepristran sud, ako se postavi to pitanje, a ono se ne može odbaciti kao sasvim neozbiljno“. U toku jednog drugog postupka¹¹ jedan od porotnika dostavio je drugom poruku u kojoj je iskazao svoju bojazan da ostali porotnici nisu nepristrani jer je čuo rasističke komentare i otvoreno pričanje rasističkih viceva. Sud je zaključio da su te optužbe bile dovoljne kako bi kod aplikanta i svakog objektivnog posmatrača pobudile opravdanu sumnju u nepristrasnost sudija, koje se nisu mogle otkloniti niti zajedničkim pismom koje su potpisali svi porotnici, niti opomenom suda da budu nepristrasni. Konstatovana je povreda člana 6. stav 1. Konvencije.

Pravo na pravično suđenje povredili su bugarski sudovi¹² protivljenjem da se zatvorska kazna, na koju je osuđena aplikantkinja, zameni uslovnom kaznom zbog njenog romskog porekla. Nacionalni sudovi su u ovom slučaju obrazložili odbijanje zbog postojanja „utiska o nekažnjivosti, posebno raširen među pripadnicima manjina koji smatraju da uslovna kazna zapravo nije kazna“. Utvrđena je povreda čl. 14 (zabrana diskriminacije) u vezi s povredom člana 6. stav 1. (pravo na pravično suđenje)

Interesantna je presuda Suda¹³ da je protivljenje nadležnih austrijskih tela da se nezaposlenom aplikantu dodeli dodatna naknada za nezaposlene (koja se plaća nakon pomoći za nezaposlene) uz obrazloženje da nije austrijski državljanin, predstavlja povredu člana 14. u vezi s povredom člana 1. Protokola br. 1 (pravo na mirno uživanje imovine): „Nejednako postupanje prema Austrijancima i onima koji nisu državljanji Austrije kod prava na dodatnu naknadu za nezaposlene ne temelji se na objektivnom i primerenom opravdanju.“

¹⁰ Remli protiv Francuske, 23.04.1996

¹¹ Sander protiv Ujedinjenog Kraljevstva, 09.05.2000.

¹² Paraskeva Todorova protiv Bugarske, 25.03.2010

¹³ Gaygusuz protiv Austrije, 16.09.1996

e) Rezime najvažnijih činjenica

aa) Napadi na romska sela i uništavanje imovine

Moldovan i dr. protiv Rumunije 2005. U septembru 1993. godine trojicu Roma u selu Hadareni napala je veća grupa stanovnika tog sela, koji nisu bili Romi, među njima šef policije i nekoliko policijskih službenika. Jednog su Roma zapalili tako da je živ izgoreo, a drugu dvojicu je okupljeno mnoštvo pretuklo na smrt. Prema navodima aplikanta policija je ohrabivala okupljeno mnoštvo da unište imovinu Roma: u selu je potpuno uništeno ukupno 13 romskih kuća. Kao grupa proterani iz sela i svojih domova, aplikanti su nakon toga živeli u neprimjerenim uslovima, na ekstremnoj hladnoći – u podrumima, kokošinjcima i svinjcima. Na temelju kaznenih prijava koje su podneli aplikanti neki od njih deset godina kasnije su obeštećeni. Sud nije mogao proveriti njihove zahteve s obzirom na okolnost uništenja njihovih kuća i imovine, odnosno njihova proterivanja iz sela, jer se to dogodilo u septembru 1993. godine, dakle prije nego što je Rumunija ratifikovala Konvenciju u junu 1994. Međutim, Sud je s obzirom iznesene prigovore koji su se ticali životnih uslova ustanovio da je došlo do povrede Konvencije. Osim toga, Sud je ustanovio da je etnička pripadnost aplikanta bila presudan razlog za nerazmerno dugo trajanje i ishod postupka pred nacionalnim sudovima. Sud je utvrdio povredu člana 3. (zabrana nečovečnog i ponižavajućeg postupanja), člana 8. (pravo na poštovanje privatnog i porodičnog života i doma), člana 6. st. 1 (pravo na pošteno suđenje u razumnom roku) i člana 14. (zabrana diskriminacije).

Tanase protiv Rumunije 2009. Pošto je jedan Rom iz sela Bolintindel ubio lice neromske nacionalnosti iz istog sela u noći 6-7. aprila 1991, masa od 2 hiljade ne-Roma iz toga i susednog sela, zajedno sa sveštenikom i gradonačelnikom, spalili su i uništili kuće Roma aplikanta, i sve što se u njima nalazilo. Cela romska zajednica je pobešla zbog toga i mesec dana lutala. Kada su pokušali da se sa vlastima dogovore oko povratka, neromska zajednica se ponovo skupila i spalila sve što je još preostalo od romskih kuća i njihovog vlasništva, a aplikanti su bili evakuisani iz sela uz pomoć policije u vojnom transporteru. Napadi su se nastavili i sledećih dana tako da je Romima je bio potpuno onemogućen pristup selu, crkvi i groblju. Kako više nisu mogli da se vrata u svoje selo, menjali su adrese više puta, i nisu imali dokumenta o svom mestu boravka. Gradonačelnik se u međuvremenu obratio nekolicini Roma nudeći da otkupi njihove kuće i zemlju, što su oni, u očajničkoj po-

trebi za novcem prihvatili. Bukureštanski okružni sud je doneo presudu 19. maja 1998. kojom su trinaest osoba osuđeno za nedozvoljeni upad u tuđu imovinu i uništenje tuđe imovine na uslovnu osudu od tri do šest meseci. Okružni sud je dodelio tužiocima nadoknadu za njihove kuće koja se osni-vala na proceni iz 1994. i odbacili su tužilačke zahteve da uzmu u obzir in-flaciju. Određjena suma je onda prepolovljena zbog olakašavajuće okolnosti navodnog postojanja provokacije od strane napadnutih Roma. Okružni sud nije dosudio nikakvu nadoknadu za pokretnu imovinu, jer nije mogla da se dokaže da je postojala, a kasnije uništenje se nije smatralo dokazanim. Tuži-oci su tokom celog postupka u raznim prilikama označavani kao „Cigani“. Kako nisu dobili zadovoljenje pred domaćim sudovima, oštećeni Romi su se obratili ESLJP, na šta je rumunska Vlada priznala propuste i istakla je da iskreno žali zbog okolnosti koje su dovele do uništenja kuća i imovine aplikanata, što je dovelo do toga da žive u neodgovarajućim uslovima i bili onemogućeni da uživaju svoje pravo na poštovanje doma, privatnog i poro-dičnog života. Vlada takođe žali zbog zbog nedostatnih pravnih sredstava da se tužiteljima omogući uživanje prava iz Konvencije od strane domaćih sudova kao i zbog određenih načina označavanja tužilaca od strane nekih predstavnika vlasti kojim se označavalo njihovo romsko poreklo. Predstav-nik rumunske vlade je pred Sudom izjavio da će rumunska Vlada isplatiti *ex gratia* tužiteljima sumu od 565.193,75 evra, a iznosi individualnih nakna-de označene su u aneksu. Vlada je takođe prihvatila da svakom od tužilaca isplati 5 hiljada evra za troškove pred ESLJP, njihove zastupnike Međuna-rodnu kliniku za ljudska prava. Važno je da se tom prilikom Vlada takođe obavezala da preduzme niz mera da bi se sprečili slični sukobi i doprinelo smanjenju netolerancije prema Romima.

Iste 2009. međutim, desio se još jedan slučaj masovnog napada na Rome u Rumuniji koji je došao pred ESLJP, Koki i dr. protiv Rumunije. Zahtev je proglašen dopuštenim 2009. i postupak je u toku. Aplikanti su se žalili što nije bilo efikasne istrage u slučaju napada na romsko naselje. Aplikanti su naveli da je u napadu učestvovalo 30 mladih muškaraca naoružanih bejzbol-skim palicama i metalnim šipkama, kojom prilikom su bili izloženi nasilju i uništena im je imovina. Aplikanti su se pozvali na povredu člana 3. (zabrana nečovečnog i ponižavajućeg postupanja), člana 8. (pravo na poštovanje pri-vatnog i porodičnog života i doma), člana 13. (pravo na delotvoran pravni lijek), člana 14. (zabrana diskriminacije) i člana 1. Protokola br. 1. (pravo na mirno uživanje imovine)

bb) Rasne predrasude kod policijskih istraga

Načova i dr. protiv Bugarske 2005. Slučaj se odnosio na obavezu pokretanja istrage u vezi mogućih rasističkih motiva policijskih službenika koji su na dvojicu Roma u bekstvu ispalili smrtonosne hlice. ESLJP je utvrdio povreda člana 2. (pravo na život), povredu člana 14. (zabrana diskriminacije), zato što nadležna tela nisu pokrenula istragu kako bi ispitala moguću rasističku motivaciju za pucnje na članove porodice aplikantkinje (ali nema povrede člana 14. s obzirom na tvrdnju da je smrt članova porodice aplikantkinje posledica rasistički motivisanog nasilnog čina).

Šečić protiv Hrvatske, 2007 je slučaj nepreduzivanja efikasne istrage rasistički motivisanog napada na Roma. Aplikant je aprila 1991. zajedno s nekoliko drugih pojedinaca, skupljao stari metal u Zagrebu kada su ga napala dva neidentifikovana muškarca koja su ga tukli drvenim palicama izvikujući izraze koje su predstavljale rasno zlostavljanje. Postupak je u vreme obraćanja aplikanta ESLJP još uvek bio u predistražnoj fazi, iako je od tada prošlo više od sedam godina. ESLJP je utvrdio da je povreda koju je pretrpeo aplikant, uključujući nekoliko slomljenih rebara i naknadnu hospitalizaciju, bila dovoljno ozbiljna da predstavlja zlostavljanje u smislu člana 3. Konvencije. Od kada se dogodio događaj, policija nije prijavila nikoga i krivični postupak je sedam godina u predistražnoj fazi. Sud je utvrdio da policija nije preduzela ni jednu drugu istražnu meru koju dopušta domaće pravo, osim obavljanja razgovora sa svedocima koje je predložila advokatkinja aplikanta i da se poslednja aktivnost policije dogodila 2001. godine. Razmotrivši sav materijal koji poseduje i izjave stranaka, Sud utvrdio da propust državnih vlasti da kroz produženo vremensko razdoblje promptno nastave postupati u ovome predmetu ili pribave opipljive dokaze radi identifikovanja i hapšenja napadača ukazuje da istraga nije zadovoljila zahteve iz člana 3. Konvencije. Stoga Sud nalazi da je došlo do povrede člana 3. Konvencije.

Stojka protiv Rumunije 2008. je slučaj propusta sprovođenja delotvorne istrage. Prilikom sukoba policijskih službenika i grupe Roma ispred jednog bara došlo je do zlostavljanja jednog četrnaestogodišnjaka od strane policije. Događaji nakon toga nisu istraženi na primeren način. Aplikant se žalio da su njegovo zlostavljanje kao i odluka da se ne pokrene istražni postupak protiv policajaca koji su ga tukli, motivisani rasnim predrasudama. ESLJP je utvrdio dve povrede člana 3. (zabrana nečovečnog i ponižavajućeg postupanja; nije provedena efikasna istraga), povreda člana 14. (zabrana diskriminacije) zbog istrage koja je bila obležena rasnim predrasudama.

cc) Odvojena nastava u školama

D.H. i dr. protiv Češke Republike 2007. Aplikanti su naveli da su đaci romskog porekla neopravdano su smešteni u posebne škole predviđene za decu s teškoćama u učenju. Osim toga, češki propisi, koji su bili na snazi u to vreme, imali su takav ishod da su zajednicu Roma, pa time i aplikante, doveli u nesrazmerno nepovoljan položaj. ESLJP je utvrdio povredu člana 14. (zabrana diskriminacije) u vezi s povredom člana 2. Protokol br. 1 pravo na obrazovanje

Sampanis i dr. protiv Grčke 2008. Sud je odlučio da nije na primeren način provereno je li uopšte bilo nužno da romska deca pohađaju tečajeve za pripremu, odnosno jesu li već dovoljno napredovala kako bi mogla pohađati redovnu nastavu. ESLJP je ustanovio povredu člana 2. Protokola br. 1 i člana 14. kako po pitanju odbijanja upisa u školu, tako i po pitanju posebne nastave. Osim toga, Sud je ustanovio i povredu člana 13. (pravo na efikasan pravni lek).

Oršuš i dr. protiv Hrvatske 2010. Petnaest Hrvata romskog porekla žalilo se da su bili žrtve rasne diskriminacije, jer su odvojeno od druge dece morali pohađati nastavu u razredu predviđenom samo za Rome, pa su stoga zakinući u pedagoškom, psihološkom i emotivnom smislu i dovedeni u nepovoljniji položaj. Sud je ustanovio da su u dotičnim školama samo romska deca upućivana u posebne razrede. Hrvatska vlada je to razdvajanje đaka tumačila nedovoljnim poznavanjem hrvatskog jezika; međutim prijemni testovi nisu bili usmereni na znanje jezika. Osim toga, pedagoški program uz nastavu takođe nije bio usmeren na poboljšanje jezičnog znanja, niti se kontrolisao napredak dece. Upućivanje aplikantata na nastavu u romske razrede stoga nije bilo opravdano, i predstavlja povredu člana 2. stav 2. Sud je jednoglasno prihvatio kao dopuštene one žalbe koje se tiču prava aplikantata na obrazovanje i njihovoga prava da ne budu diskriminirani, kao i njihov prigovor o dužini postupka. Presudio je da je došlo do povrede člana 6. Konvencije u vezi s prigovorom o dužini postupka pred Ustavnim sudom. Dosudio je svakom aplikantu 1.300 EUR na ime nematerijalne štete, i po 2.000 EUR na ime troškova i izdataka.

dd) Nemogućnost Roma da se kandiduju na izborima

Sejdić i Finci protiv Bosne i Hercegovine 2009. Sud je zaključio da su ustavnopravne odredbe koje su stupile na snagu Dejtonskim mirovnim sporazumom¹⁴ diskriminativne. Prema njima samo se osobe koje su pripadnici jednog od triju „konstitutivnih naroda“ (Bošnjaci, Hrvati i Srbi) mogu kandidovati za mandate u tročlanom Predsedništvu i Domu naroda Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine. ESLJP je uvrдио povredu člana 14. (zabrana diskriminacije) u vezi s povredom čl. 3. Protokola br. 1 (pravo na slobodne izbore), povreda člana 1. Protokola br. 12 (opšta zabrana diskriminacije - Sud je prvi put u ovom slučaju ustanovio povredu tog člana Konvencije).

ee) Nevaženje romskog braka: uskraćivanje prava na porodičnu penziju

Munjoz Dijaz protiv Španije 2009. Aplikantkinja je španska državljanka romskog porekla, venčala se 1971. u skladu s običajima romske zajednice. Sud je ustanovio da je odluka Španije da joj se ne prizna brak sklopljen prema romskim običajima nesrazmerna, a zbog toga joj je posle smrti supruga uskraćena porodična penzija, iako su aplikantkinja i njena porodica imali zdravstveno osiguranje, a suprug je 19 godina uplaćivao doprinose za penziono i zdravstveno osiguranje. ESLJP je utvrdio da postoji povreda člana 14. (zabrana diskriminacije) u vezi s povredom člana 1. Protokol br. 1 (pravo na mirno uživanje imovine).

ff) Prisilna sterilizacija

V. C. protiv Slovačke 2011, je slučaj prisilne sterilizacije. Aplikantkinja romskog porekla je u javnoj bolnici nakon rođenja drugog deteta 2000. sterilisana bez da je u potpunosti informisana ili dala saglasnost za taj zahvat. Potpisala je odobrenje dok je još imala trudove, ne shvativši što se pod time podrazumeva i da je taj zahvat nepovratan. Prethodno joj je rečeno da će, ako treći put zatrudni, umreti ili ona ili dete. Lekari su postupili u najmanju ruku na način koji je predstavlja grubo nepoštovanje njenog prava na samoodređenje i slobodu izbora kao pacijenta. Sterilizacija predstavlja povredu člana 3. Nadalje je ustanovljena povreda

¹⁴ Dana 14. decembra 1995. godine na snagu je stupio Opšti okvirni sporazum za mir u Bosni i Hercegovini (“Dejtonski mirovni sporazum”), čime je dovršen rat koji je u Bosni i Hercegovini trajao od 1992. do 1995.

člana 8., jer nisu postojale zakonske mere kojima bi se posebno zaštitile Romkinje u situacijama poput one u kojoj se našla pritužilja. Zakonom o zdravstvenoj zaštiti iz 2004. godine uvedena je nova odredba u skladu s kojom se sterilizacija sme provesti tek 30 dana nakon pismenog zahteva. Osim toga, nužno je da se dotična žena unapred informiše o alternativnim metodama kontracepcije, planiranju obitelji i medicinskim posledicama. Utvrđena je povreda člana 3 (zabrana nečovečnog ili ponižavajućeg postupanja) i člana 8. (pravo na poštovanje privatnog i porodičnog života)¹⁵.

gg) Zabrana aktivnosti ekstremno desničarskih organizacija

Vona protiv Mađarske 2013. je slučaj u kome je odlučeno da zabrana ekstremno desničarske, antiromske organizacije nije protivna odredbama Evropske konvencije o ljudskim pravima. ESLJP je 9. jula 2013. odlučio da se odlukom mađarskih sudova o raspuštanju ekstremno desničarskog Udruženja Mađarska garda, ne krši pravo na slobodu okupljanja (čl. 11. Konvencije). Deset članova partije Jobik osnovali su 2007. godine grupu pod nazivom Udruženje Mađarska garda za zaštitu tradicije i kulture. Nekoliko meseci kasnije preimenovani su u Pokret mađarska garda sa ciljem odbrane Mađarske fizički, duhovno i intelektualno. Pod oznakama i u uniformama koje su podsećale na mađarske fašiste za vreme Drugog svetskog rata, oni su održavali demonstracije u raznim mađarskim selima naseljenim većinskim romskim stanovništvom, otvoreno pozivajući na odbranu etničkih Mađara od „ciganskog kriminaliteta“, a koristili su i antisemitske uvrede. Budimpeštanski regionalni sud je raspustio to udruženje u decembru 2008. zbog kršenja prava Roma, a mađarski Apelacioni sud je tu presudu potvrdio, pa je slučaj došao pred ESLJP. On se do tada bavio raspuštanjem sindikata, religijskih organizacija i partija, ali ne i udruženja građana sličnih Mađarskoj gardi. Važno je razlikovati udruženja od političkih partija, jer udruženja nemaju ulogu u demokratskom izbornom procesu kao partije pa ne mogu zahtevati povećanu zaštitu zbog svoje funkcije podržavanja ključnih demokratskih vrednosti. S druge strane, Evropska konvencija o ljudskim pravima predviđa međunarodnopravnu dužnost da se kriminalizuje govor ili svaki drugi oblik širenja rasizma, ksenofobije i etničke netolerancije, da se zabrani svako oku-

¹⁵ Slični postupci u toku su, I. G., M. K. i R. H. protiv Slovačke – zahtev je 22.09.2010. proglašen dopuštenim, N. B. protiv Slovačke – 09.11.2010. odluka / presuda dostavljena strankama, R. K. protiv Češke Republike –14.12.2009. odluka / presuda dostavljena strankama.

pljanje i raspusti svaka grupa, organizacija, udruženje ili partija koja ih promovise. Sudije su se saglasile i oko važnosti takve presude u mađarskom društvenom kontekstu postojanja rasizma protiv Roma. U demokratiji nema mesta za bilo kakvu paramilitarnu grupu koja inicira rasnu mržnju ili aktivno uznemirava Rome.

hh) Prinudno iseljavanje

Konors protiv Ujedinjenog Kraljevstva.2004 je slučaj isterivanje aplikanta i njegove porodice iz romskog kampa Kotingli Springs u Lidsu (Engleska), koji su odredile lokalne vlasti, a gde su oni bili trajno naseljeni oko 13 godina. Isterivanje je obrazloženo time da su se loše ponašali i tako u velikoj meri doveli do remećenja mira u kampu. Sud je ustanovio da izgon u skraćenim (sumarnim) postupcima nije bio popraćen nužnim procesnim garancijama, a posebno je istaknuo da teško zadiranje u prava aplikanta nije bilo dovoljno opravdano. ESLJP je utvrdio povreda člana 8. (pravo na poštovanje privatnog i porodičnog života i doma).

Vinterštajn i dr. protiv Francuske 2008., još je u toku. Aplikanti su naveli da im nije ponuđen nikakav alternativni smeštaj, pozvali su se na član 3. (zabrana nečovečnog ili ponižavajućeg postupanja), član 8. (pravo na poštovanje privatnog i porodičnog života i doma) i član 14. (zabrana diskriminacije).

Jordanova i dr. protiv Bugarske, još je u toku, 2010. zahtev je proglašen dopuštenim. Aplikanti su se žalili na planove nadležnih službi da raspuste jedno romsko naselje u Sofiji, pozivajući se na član 3. (zabrana nečovečnog i ponižavajućeg postupanja), član 8. (pravo na poštovanje privatnog i porodičnog života i doma), član 13. (pravo na delotvoran pravni lek), član 14. (zabrana diskriminacije) i član 1. Protokola br. 1 (pravo na mirno uživanje imovine).

f) Lista referentnih presuda Evropskog suda za ljudska prava o zaštiti od rasizma i antiromskih aktivnosti:

- Načova i dr. protiv Bugarske, 2005
- Timišev protiv Rusije
- D. H. i dr. protiv Češke Republike, 2007
- Oršuš protiv Hrvatske, 2010
- Tanase protiv Rumunije, 2009
- Glimmerveen i Hagenbeek protiv Nizozemske, 1979
- Remli protiv Francuske, 1996
- Sander protiv Ujedinjenog Kraljevstva, 2000
- Paraskeva Todorova protiv Bugarske, 2010
- Gaygusuz protiv Austrije, 1996
- Moldovan i dr. protiv Rumunije, 2005
- Koki i dr. protiv Rumunije, 2009
- Šečić protiv Hrvatske, 2007
- Stojka protiv Rumunije, 2008
- Sampanis i dr. protiv Grčke, 2008
- Sejdić i Finci protiv Bosne i Hercegovine, 2009
- Munjoz Díjaz protiv Španije, 2009
- V. C. protiv Slovačke, 2011
- Vona protiv Mađarske, 2013
- Konors protiv Ujedinjenog Kraljevstva, 2004
- Vinterštajn i dr. protiv Francuske, 2008
- Jordanova i dr. protiv Bugarske, 2010